

KANDIDATUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
AKADEMIN FÖR BIBLIOTEK, INFORMATION, PEDAGOGIK OCH IT
2014:48

**Möjligheter och begränsningar
för folkbibliotek i glesbygd**
En studie om tillgänglighet ur sex bibliotekschefers perspektiv.

EMMA GUSTAFSSON
CARINA NILSSON

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION

© Emma Gustafsson/Carina Nilsson
Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel: Möjligheter och begräsningar för folkbibliotek i glesbygd. En studie om tillgänglighet ur sex bibliotekscheferers perspektiv.

Engelsk titel: Possibilities and limitations for public libraries in rural areas. A study of accessibility in the perspective of six library managers.

Författare: Emma Gustafsson och Carina Nilsson

Färdigställt: 2015

Abstract: The purpose of this study was to examine how accessibility is handled by the public library managers in selected rural municipalities. We investigated how the concept of accessibility is perceived by library managers in these municipalities and their opinions on local conditions for and solutions to accessibility problems in rural areas. Semistructured interviews were carried out with library managers in six rural municipalities. The results were analyzed using a theoretical model of accessibility. The model consists of five dimensions; physical, social, psychological, organizational and economic accessibility. The study revealed that the library managers perceived accessibility as a complex concept and were of the opinion that circumstances for libraries in rural municipalities are special. Circumstances related primarily to the physical dimension of accessibility, such as distance, and the economic dimension, such as lack of resources. Furthermore, they described the different approaches used to increase accessibility to the users and the analysis revealed that measures had been taken within all the five dimensions. An important finding was that cooperation within the local community and with nearby municipalities was considered crucial by the library managers for providing a high standard of library service in a small community.

Nyckelord: Tillgänglighet, folkbibliotek, glesbygd

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Problembeskrivning	2
1.3 Syfte och frågeställningar.....	2
1.4 Begreppet glesbygd	3
2. Litteraturgenomgång.....	3
2.1 Tillgänglighet – lagar och regler	3
2.2 Tillgänglighet – tidigare forskning.....	4
2.2.1 Glesbygdens förutsättningar.....	4
2.2.2 Tillgänglighetsbegreppet	5
2.2.3 Tillgänglighet till folkbibliotek	7
3. Teoretisk modell.....	11
4. Metod.....	12
4.1 Urval.....	12
4.2 Metod för datainsamling	13
4.3 Metod för dataanalys och tolkning av empirin.....	14
4.4 Etiska ställningstaganden	14
4.5 Presentation av biblioteken och kommunerna.....	15
5. Resultat.....	16
5.1 Bibliotekslagen.....	16
5.2 Begreppet tillgänglighet	17
5.3 De utvalda glesbygdskommunernas speciella förutsättningar	17
5.4 Organisatoriskt arbete och samarbete, lokal och regionalt.....	19
5.5 Hur de utvalda folkbiblioteken arbetar för att nå ut till kommunens alla medborgare	20
5.6 Möjligheter till utveckling.....	23
6. Tolkning av empirin.....	24
6.1 Vilka förutsättningar finns för biblioteksverksamhet i glesbygd?	24
6.2 Vad innebär bibliotekslagens begrepp ”tillgängligt för alla”?	26
6.3 Hur bedriver kommunerna sin biblioteksverksamhet?.....	28
7. Diskussion	31
Källförteckning.....	35
Intervjuer	35
Opublicerade källor.....	35
Publicerade källor.....	35
Bilaga 1 - Intervjumall.....	40

Bilaga 2 - Brev till intervjupersoner	41
--	-----------

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Bibliotek är en av de institutioner i samhället som medborgarna hyser allra störst förtroende för.¹ Bibliotekslagen slår fast att ”Varje kommun ska ha folkbibliotek” och i lagtexten kan man också läsa att ”folkbiblioteken ska vara tillgängliga för alla och anpassade till användarnas behov”.² Detta är i grunden en demokratisk fråga som sedan det moderna bibliotekets barndom varit en av de mest viktiga värdegrunderna. Att säkerställa en fri och rättvis tillgång till information har varit grundläggande vid framväxandet av bibliotek i USA likväl som i Sverige.³

Sverige är ett vidsträckt land och förhållandena för de som bor i städer och de som bor på landsbygden kan skilja sig åt. Regeringen har formulerat mål i anslutning till denna problematik där de preciserar att det ska gå att erhålla en god servicenivå i Sveriges landsbygder. Invånarna ska kunna bo och arbeta, driva företag och ha tillgång till utbildningsmöjligheter.⁴

Båda uppsatsförfattarna bor i glesbygdskommuner i Norrlands inland och har under utbildningens gång kommit i kontakt med de svårigheter de små folkbiblioteken har för att göra sin verksamhet tillgänglig för invånarna. Hindren kan bestå av geografiska avstånd, ekonomiska neddragningar och få besökare till de programaktiviteter som biblioteken anordnar. Som motvikt finns innovativa lokala lösningar för att komma över dessa hinder och smarta samarbetsformer för att tillvarata kompetenser och resurser. Inte minst har den digitala utvecklingen de senaste åren gjort det möjligt att med teknikens hjälp överbrygga geografiska avstånd och förbättra tillgängligheten till information.

Enligt en rapport om svenskarnas internetanvändning av Findahl använder många unga idag digital teknik för att söka och inhämta information, som en del i sitt skolarbete och för att ta del av kultur och underhållning.⁵ De yngre generationerna använder också i allt högre grad internet för sociala aktiviteter. Därför har de fysiska avstånden troligen inte lika stor betydelse för den yngre generationen, som är väl bevandrad i den digitala världen, men i många glesbygdskommuner finns en övervägande andel äldre i befolkningen. I den senare gruppen är internetvanan och tillgången till internet som lägst i samhället. Utöver detta är bristfällig bredbandsuppkoppling vanligare i glesbygd.⁶

Tillgänglighet till folkbibliotek är ändå så mycket mer än det digitala mötet och den service som kan uppnås den vägen. Det handlar också exempelvis om möjligheten att besöka sitt fysiska bibliotek vilket gör det till en viktigt social samlingsplats. Biblioteket kan ses som både en högintensiv och en lågintensiv mötesplats; människor väljer att gå till biblioteket för att ägna sig åt sina intressen, vilket är ett exempel på högintensiv

---

¹ Höglund, Lars & Wahlström, Eva. *Användningen och attityderna*, 2009, s. 18.

² SFS 2013:801. Bibliotekslagen. § 2 och § 6.

³ Harris, Michael H. *History of libraries in the western world*, 1999 [1995], s.218.

⁴ Skrivelse 2008/09:167. *En strategi för att stärka utvecklingskraften i Sveriges landsbygder*.

⁵ Findahl, Olle. *SE Svenskarna och internet*, 2013, s.40-44.

⁶ Ibid., s. 58.

aktivitet, eller bara sitta i tidningshörnan eller ta en paus, som är exempel på lågintensiva aktiviteter, just för att det på biblioteket finns andra människor.⁷ Även om interaktionen med de andra besökarna är låg så sker värdefulla fysiska möten. Detta är grunden till att det är viktigt att studera tillgänglighetsfrågan ur både ett digitalt och fysiskt perspektiv.

1.2 Problembeskrivning

I tidigare forskning om tillgänglighet till folkbibliotek finns en hel del skrivet om mobila lösningar och digital tillgänglighet. Det finns också mycket forskning kring tillgänglighet ur funktionshinderperspektiv. Det som saknas är studier om tillgänglighetsbegreppet och hur det uppfattas och tillämpas av folkbibliotek ur ett glesbygdsperspektiv i Sverige samt vilka särskilda förutsättningar som råder för svenska folkbibliotek i glesbygd för att de ska nå alla medborgare i kommunerna.

Glesbygdskommuner har speciella förutsättningar för att bedriva offentlig verksamhet. De geografiska avstånden är stora, de ekonomiska möjligheterna små med tanke på sjunkande befolkningsunderlag och därmed minskande skatteintäkter. Folkbiblioteken i dessa kommuner är trots detta tvingade att uppfylla lagens krav om tillgänglighet. Tillgänglighet som begrepp används i stor utsträckning när man talar om funktionshinder, men begreppet är långt mer mångbottnat. När en lag ställer krav på samtliga kommuner vad gäller tillgänglighet till folkbibliotek, kan det uppstå stora skillnader mellan landets kommuner om de begrepp som används tolkas olika av folkbibliotekens chefer.

1.3 Syfte och frågeställningar

Denna studie har, genom intervjuer med bibliotekschefer eller motsvarande, undersökt hur tillgänglighetsfrågan hanteras av folkbibliotekens chefer i sex utvalda glesbygdskommuner. Dels för att belysa lokala förutsättningar och lösningar på tillgänglighetsproblematik i glesbygd och dels för att beskriva närmare hur begreppet tillgänglighet uppfattas av bibliotekschefer eller motsvarande i dessa kommuner.

För att uppnå studiens syfte ställdes följande frågeställningar:

- Vilka speciella förutsättningar anser bibliotekschefer i utvalda svenska glesbygdskommuner att de har för att bedriva biblioteksverksamhet med tanke på att de är glesbygdskommuner?
- Vad innebär bibliotekslagens begrepp ”tillgänglighet för alla”⁸ för cheferna vid folkbiblioteken i dessa kommuner?
- Hur bedriver folkbiblioteken i dessa kommuner sina verksamheter för att vara tillgängliga för alla sina invånare?

---

⁷ Aabo, Svanhild & Audunson, Ragnar. *Use of library space and library as place*, 2012, ss. 138-149.

⁸ SFS 2013:801. Bibliotekslagen § 6.

1.4 Begreppet glesbygd

Ett begrepp som återkommer i denna uppsats och som kan tolkas på olika sätt är glesbygd. För att underlätta läsning av uppsatsen redovisas därför vår begreppsförklaring. I uppsatsen har vi valt att använda oss av Sveriges kommuner och landstings befintliga definition av vad som kännetecknar en glesbygdskommun: "Kommun med en tätortsgrad understigande 70 procent och mindre än åtta invånare per kvadratkilometer."⁹ Även Jordbruksverket har en indelning av Sveriges kommuner som vi anser är ett bra sätt att definiera glesbygd. Där preciseras gles landsbygd som "kommuner som har en befolkning som är mindre än fem invånare per km²".¹⁰

2. Litteraturgenomgång

I detta avsnitt redogörs närmare för vilka lagar och riktlinjer som gäller för tillgänglighet i Sverige och för glesbygdens speciella förutsättningar med fokus på tillgången till kultur och offentlig service. Begreppet tillgänglighet redovisas närmare och tidigare forskning om tillgänglighetsfrågan på folkbibliotek granskas.

Sökningar har gjorts i Högskolan i Borås söktjänst Summon, i den biblioteks- och informationsvetenskapliga databasen LISA samt i databasen BADA som innehåller det som publicerats vid Högskolan i Borås. Sökorden folkbibliotek, tillgänglighet och landsbygd användes i olika kombinationer och med olika synonymer och de artiklar som sökningarna resulterade i användes sedan för att finna ytterligare material genom att studera deras referenser. Dessutom har sökningar gjorts angående lagar och riktlinjer i Sverige, ibland via Google men oftare via myndigheters webbsidor.

2.1 Tillgänglighet – lagar och regler

Sökningen som gjordes angående lagar och regler vad gäller tillgänglighet visar att det mesta som finns att läsa om tillgänglighet behandlar funktionsnedsattas rättigheter, både internationellt och i Sverige. Detta blir tydligt i följande stycken.

Sverige har antagit FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. I artikel 9 som behandlar tillgänglighet uppmanas:

konventionsstaterna vidta ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning får tillgång på lika villkor som andra till den fysiska miljön, till transporter, till information och kommunikation, innefattande informations- och kommunikationsteknik (IT) och – system samt till andra anläggningar och tjänster som är tillgängliga för eller erbjuds allmänheten både i städerna och på landsbygden.¹¹

---

⁹ Svenska kommuner och landsting. *Kommungruppsindelning*.

¹⁰ Jordbruksverket. *Så här definierar vi landsbygd*.

¹¹ SÖ 2008:26. *Sveriges internationella överenskommelser Nr 26 Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och fakultativt protokoll till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning New York den 13 december 2006*.

I ett regeringsförordnande från 2001 föreskrivs att alla myndigheter i Sverige ska verka för att funktionshindrade ska ”ges full delaktighet och jämlikhet i levnadsvillkor” och att myndigheterna särskilt skall ”verka för att deras lokaler, verksamhet och information är tillgängliga” och att FNs standardregler ska vara vägledande.¹²

I en regeringsproposition från 2000 föreslår regeringen en nationell handlingsplan för handikappolitiken. De kräver bland annat att offentliga lokaler och byggnader ska göras tillgängliga för funktionshindrade och att bemötandet från myndigheter ska förbättras.¹³ Den senaste uppföljningen av denna proposition publiceras i en skrivelse i april 2010. Regeringen bedömer där att tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning har förbättrats men att mycket arbete fortfarande återstår.¹⁴

Handisam, myndigheten för handikappolitisk samordning, sammanfattar i sin skrift *Riv hindren*, de riktlinjer som gäller för tillgänglighet i Sverige och de preciserar och exemplifierar mer konkret hur svenska myndigheter ska arbeta för att följa de befintliga lagarna och reglerna. Till exempel finns där kravet att avlägsna enkelt avhjälpta hinder för tillgänglighet till allmänna platser och lokaler.¹⁵

Myndigheten för delaktighet är sedan 1 maj 2014 ansvarig för uppföljning av hur arbetet med tillgänglighet för funktionshindrade fungerar i Sverige. De övertog då uppdraget från Handisam och myndigheten har också tagit över delar av hjälpmedelsinstitutets verksamhet. I sin senaste rapport beskriver de nuläget och ger ett antal förslag på vad svenska myndigheter behöver arbeta med vad gäller funktionshindrades situation. De konstaterar att endast 55 procent av de enkelt avhjälpta hindren är undanröjda, men att exempelvis nio av tio kommuner utför inventeringar av sporthallar och bibliotek och att 94 procent av alla bibliotek är till fullo eller i stor utsträckning tillgängliga för funktionshindrade.¹⁶

Svenska myndigheter rekommenderas att följa de internationella riktlinjerna för arbete med webbplatser, WCAG 2.0 Riktlinjerna innefattar bland annat att webbplatser ska vara konstruerade så att de är lättnavigerade, de ska kunna tolkas av olika användarprogram och hjälpmedel och innehållet ska presenteras på ett sådant sätt att användarna kan uppfatta det.¹⁷

2.2 Tillgänglighet – tidigare forskning

2.2.1 Glesbygdens förutsättningar

För att finna forskning om glesbygdens förutsättningar vidgades sökningarna till att innefatta även det som inte direkt behandlar folkbibliotek, speciellt för att kunna visa på svenska förhållanden. Därför har också rapporter om tillgänglighet till service och kultur i Sverige och om landsbygdens utveckling inkluderats. Dessa kan, trots att de inte

---

¹² SFS 2001:526. *Förordning om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken.*

¹³ Proposition 1999/2000:79. *Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken.*

¹⁴ Skrivelse 2009/10:166. *Uppföljning av den nationella handlingsplanen för handikappolitiken.*

¹⁵ Handisam. *Riv Hindren*, 2013, ss. 25-122 och s. 62.

¹⁶ Rapport. *Hur är läget 2014? Uppföljning av funktionshinderspolitiken*, 2014, s.63.

¹⁷ E-delegationen. *Webbriktlinjer.*

behandlar just folkbibliotek, ändå sägas visa något om de allmänna förutsättningarna för verksamheter i glesbygd och därmed också belysa folkbibliotekens situation.

Kulturrådet rapporterar 2006 att undersökningar av kulturvanor, både i Sverige och i andra länder, visar att vilken typ av ort man bor på påverkar kulturaktiviteten.¹⁸ Rapporten menar att sambandet är en naturlig följd av att större orter har ett större utbud, men också att det bor fler med högre utbildning och inkomst i städerna. I storstäder finns den högsta andelen av de högaktiva kulturanvändarna jämfört med i det som kallas ren landsbygd. Andelen som går på teater är till exempel 60 procent i storstäder och 30 procent i landsbygdsområdena.

Myndigheten för tillväxtpolitiska analyser konstaterar i en rapport att tillgängligheten till service successivt försämras i gles- och landsbygdsområden.¹⁹ Befolkningsutvecklingen i Sveriges gles- och landsbygd är negativ, det vill säga det föds färre än det dör och flyttar in färre än de som flyttar ut. Detta är faktum för de glesbygdskommuner som ingår i denna studie.

En amerikansk rapport beskriver kort de utmaningar som små bibliotek på landsbygden står inför. I rapporten konstateras bland annat att användarna vid små landsbygdsbibliotek skiljer sig från användarna i städer och att de har andra behov, till exempel finns det ofta en relativt större andel användare som är äldre. Dessa bibliotek befinner sig också ofta i samhällen med en ansträngd ekonomisk situation och författaren menar att det innebär en stor utmaning inför framtiden speciellt med tanke på möjligheterna att för dessa bibliotek att upprätthålla tillräcklig finansiering för att kunna erbjuda de alltmer komplexa tjänster som den teknologiska utvecklingen medför.²⁰

2.2.2 Tillgänglighetsbegreppet

För att hitta litteratur som behandlar tillgänglighetsbegreppet utökades sökningarna till att även innefatta sådant som inte behandlar bibliotek. Bland annat presenteras här olika myndigheters rapporter och vetenskapliga artiklar i ämnet och denna granskning kan konstatera att begreppet tillgänglighet är komplicerat. Trots att den funna litteraturen inte behandlar bibliotek kan den ändå appliceras på hur tillgänglighetsbegreppet används av bibliotekscheferna i denna undersökning.

Myndigheten för tillväxtpolitiska analyser beskriver i en rapport från 2009 begreppet tillgänglighet utifrån flera aspekter. I rapporten fastslås att ”många tjänster i samhället kräver inte en fysisk tillgänglighet”²¹. Via dagens tekniska hjälpmedel kan mycket skötas digitalt. Men det finns fortfarande många tjänster som kräver en fysisk tillgänglighet och i de fallen spelar avstånd, transportmöjligheter och ekonomi en stor roll. I begreppet tillgänglighet inkluderar myndigheten också kvalitetskrav såsom öppettider, innehåll och hur tjänsterna tillhandahålls exempelvis att invånarna kan utföra sina ärenden efter arbetsdagens slut eller att en funktionshindrad kan ta del av ett serviceutbud.²²

¹⁸ Kulturrådet. *Tillgänglighet i hela landet. Kulturrådets omvärldsanalys 2006*, 2006, s. 75.

¹⁹ Rapport Dnr 2009/059 *Befolkning, service och företagande i Sveriges gles- och landsbygder*, s.26.

²⁰ Smith, Scott A. *The future of small rural public libraries in America. A Report prepared for the board of the Langlois public library*, 2014, ss.83-85.

²¹ Rapport Dnr 2009/059 *Befolkning, service och företagande i Sveriges gles- och landsbygder*, s.26.

²² Rapport Dnr 2009/059 *Befolkning, service och företagande i Sveriges gles- och landsbygder*, s.54.

Begreppet tillgänglighet förekommer främst i litteratur som behandlar funktionshindrade och framför allt samt i relation till lokaler och byggnader.²³ Det blir mer och mer använt tillsammans med begreppet delaktighet. Ett av de mest uppenbara tecknen på denna utveckling är att de myndigheter som tidigare hanterade funktionshindrades frågor, Myndigheten för handikappolitisk samordning, Handisam, och Hjälpmedelsinstitutet, har slagits samman och fått ett nytt namn som speglar den förändrade användningen av begreppen. Det nya namnet är: Myndigheten för delaktighet. Redan innan denna förändring ägde rum var Handikappförbundens samarbetsorgan inne på samma tankar. I sin skrift *Handikapprörelsens syn på tillgänglighet* berättar de att flera av förbunden som de representerar ”förordar begreppet full delaktighet framför tillgänglighet”.²⁴

I regeringsförordningen till Myndigheten för delaktighet finns både begreppet tillgänglighet och delaktighet med och tillgänglighet definieras som ”faktorer, förhållanden och åtgärder som möjliggör delaktighet för alla oavsett funktionsförmåga”.²⁵ Tillgänglighet är alltså enligt denna förordning något som är en förutsättning för att uppnå delaktighet. I litteraturen kan man se att begreppen används för att definiera varandra. Handikappförbundens samarbetsorgan hänvisar i sin skrift till professor Ulf Jansson, pedagogiska institutionen, Stockholms universitet som har analyserat fram sex aspekter på delaktighet.²⁶ Delaktighet är enligt honom uppdelad i en objektiv och en subjektiv del. Den objektiva delen består av tillhörighet, också benämnd fysisk delaktighet; tillgänglighet, benämnd som funktionell delaktighet och samhandling, även benämnd social delaktighet medan den subjektiva delaktigheten beskrivs som en inre upplevelse bestående av acceptans, kallad interpersonell delaktighet; engagemang, beskrivet som psykologisk delaktighet och autonomi som också kallas existentiell delaktighet.²⁷

Ett par begrepp som också förekommer i samband med begreppet tillgänglighet är användbarhet och universell design. Användbarhet finns definierat i en internationell standard som ”den utsträckning till vilken en specificerad användare kan använda en produkt för att uppnå specifika mål, med ändamålsenlighet, effektivitet och tillfredsställelse, i ett givet användningssammanhang”.²⁸ Några som har uppmärksammat denna begreppsförvirring i sin forskning är Susanne Iwarsson och Agneta Ståhl som forskat om tillgänglighet utifrån bostäder och transporter. De har gjort försök till definitioner av begreppen tillgänglighet, användbarhet och universell design.²⁹ De menar att tillgänglighet är ett relativt begrepp som omfattar personen och

²³ Ett exempel på en rapport som tar upp tillgänglighet för funktionshindrade i relation till lokaler och byggnader är Handisam – Myndigheten för handikappolitisk samordning. *Riv hindren – Riktlinjer för tillgänglighet. Enligt förordning 2001:526 om statliga myndigheters ansvar för genomförande av handikappolitiken*, 2013.

²⁴ Handikappförbundens samarbetsorgan. *Handikapprörelsens syn på tillgänglighet - Projekt Tillgänglighetsgranskning*, 2010, Onummerade sidor.

²⁵ SFS 2014:134. *Förordning med instruktion för Myndigheter för delaktighet*.

²⁶ I Handikappförbundens samarbetsorgans skrift: *Handikapprörelsens syn på tillgänglighet*, refereras till en opublicerad stencil av Ulf Jansson benämnd ”Föreställningar om delaktighet”. Denna eller annan primärkälla har inte gått att finna varför det här hänvisas till sekundärkällan.

²⁷ Handikappförbundens samarbetsorgan. *Handikapprörelsens syn på tillgänglighet*, 2010. Onummerade sidor.

²⁸ Usability partners. *ISO-Standarder*

²⁹ Iwarsson Susanne, & Ståhl Agnetha. *Accessibility, usability and universal design – positioning and definition of concepts describing person-environment relationships*. 2003, ss. 57-66.

miljön och hur miljöns krav stämmer överens med individens förutsättningar. Användbarhet är ett mer subjektivt begrepp och kopplas ihop med en situation eller en aktivitet. Slutligen beskriver de universell design och menar att det beskriver ett tankesätt i en process som syftar till alla medborgares delaktighet i samhället.³⁰ Universell utformning definieras i regeringsförordningen för Myndigheten för delaktighet som ”sådan utformning av produkter, miljöer, program och tjänster att de ska kunna användas av alla i största möjliga utsträckning utan behov av anpassning eller specialutformning”.³¹

2.2.3 Tillgänglighet till folkbibliotek

I forskningen är det vanligt att frågan om tillgänglighet till folkbibliotek behandlas ur de funktionshindrades perspektiv. I en fallstudie om tillgänglighet på Sundsvalls stadsbibliotek undersöks hur tillgängligheten till service, material och lokaler ser ut för personer med funktionsnedsättningar. Hast och Normark studerar både lokalerna, utbudet och webbsidan och dessutom granskar de olika kommunala och regionala styrdokument samt intervjuar en bibliotekariechef och en representant för det kommunala handikapprådet. De analyserar sina resultat utifrån sex barriärer som kan förhindra en användare att nå information och som finns beskrivna av Michael K. Buckland. Författarna finner att det undersökta biblioteket är väl tillgängligt såtillvida att det finns ett stort intresse och en hög medvetenhet om frågan hos ansvarig personal, men de kan däremot observera att den fysiska och digitala miljön inte alltid är tillgänglig.³² På det undersökta biblioteket finns ett samarbete med handikapprådet kring tillgänglighetsfrågor för funktionshindrade och det finns ännu inte genomförda planer på förändringar för att förbättra den fysiska miljön. Ytterligare en studie som undersöker folkbiblioteks tillgänglighet för funktionshindrade fokuserar på funktionshindrade barn och ungdomar. Författarna till denna studie använder sig också av Bucklands sex barriärer som teoretisk utgångspunkt och de finner brister i tillgängligheten i den fysiska och digitala miljön men kan se att biblioteken tillhandahåller anpassat material och erbjuder aktiviteter för funktionshindrade.³³

I en amerikansk studie undersöks om hushåll med någon funktionshindrad medlem upplever några barriärer för att använda folkbiblioteket. Studiens resultat visar att endast ett fåtal upplever några barriärer, men att något fler av de som inte använde biblioteket upplever barriärer vad gällde fysisk miljö eller tillgång till anpassat material.³⁴

En stor amerikansk studie söker svar på i hur stor utsträckning South Carolinas samtliga folkbibliotek har anpassat sig för användare med funktionshinder. Studien visar att folkbiblioteken generellt har en god tillgänglighet vad gäller den fysiska miljön men att bibliotek på landsbygden får ett något sämre resultat och att få bibliotek erbjuder

---

³⁰ Iwarsson Susanne, & Ståhl Agnetha. *Accessibility, usability and universal design – positioning and definition of concepts describing person-environment relationships*, 2003, ss 57-66.

³¹ SFS 2014:134 Förordning med instruktion för Myndigheter för delaktighet.

³² Hast, Maud & Normark, Maria. *Allas bibliotek? En fallstudie om tillgänglighet utifrån exemplet Sundsvalls stadsbibliotek*, 2011, s.55.

³³ Johansson, Rose-Marie & Ängsved Sofia. *Det kan alltid bli bättre: En kvalitativ studie av fem folkbiblioteks tillgänglighet för fysiskt och intellektuellt funktionshindrade barn och ungdomar*, 2008, s. 64.

³⁴ Burke Susan K. *Perceptions of public library accessibility for people with disabilities*, 2009, s.50.

hjälpmedel för att funktionshindrade ska kunna få tillgång till materialet.³⁵ Däremot erbjuder de flesta bibliotek någon form av hemleveransmöjlighet för de som inte kan ta sig till biblioteket.

Johansson och Herngren väljer i sin magisteruppsats att fokusera på en grupp funktionshindrade, dyslektiker och synskadade.³⁶ De upptäcker att det finns tillgänglighetshinder för båda grupperna men att den tekniska utvecklingen på området har förbättrat situationen och de gör dessutom en intressant iakttagelse att dyslektikerna upplever en känsla av obehag som den största barriären.

Denna fråga om folkbibliotekens verksamhet är öppen för alla, tillåtande och inbjudande är något som undersöks i många studier, och då inte enbart utifrån funktionshindrades perspektiv. En brittisk studie som undersöker hur folkbibliotekens verksamhet hanterar och arbetar mot socialt utanförskap³⁷, finner att de flesta bibliotek inte arbetar aktivt för utsatta grupper i samhället. Studien visar att biblioteken till största delen antar en passiv inställning och erbjuder tillgång till sitt standardmaterial och sin standardverksamhet, men att de inte agerar proaktivt för att bemöta eller anpassa sin verksamhet till de utsatta grupperna.³⁸

Att utsatta grupper i samhället är särskilt känsliga vad gäller tillgänglighetsfrågan kan författaren till en amerikansk studie se som ett av resultaten när det fysiska avståndets betydelse för om och hur man använder biblioteket undersöks. I introduktionen skriver författaren om hur man kan se på tillgänglighet utifrån olika aspekter. Hon talar om spatiala förhållanden, det vill säga vilket avstånd man har till biblioteket, om tillgänglighet till webben utifrån funktionshindrades perspektiv och om hur informationstillgänglighet påverkas av sociala normer och attityder. Hon konstaterar att det finns åtskilliga faktorer härstammande från dessa aspekter som både kan underlätta och begränsa tillgängligheten.³⁹ Hon menar att fysisk tillgänglighet är grundläggande för att människor ska ha lika tillgång till information och olika aktiviteter. I studien undersöks inte bara det fysiska avståndet till närmaste folkbibliotek utan också användarnas hemförhållanden och socioekonomiska situation och författaren argumenterar att kunskap om detta har betydelse för forskningen till exempel genom att visa på vilken typ av material som biblioteken bör inkludera i sitt bestånd och vilka öppettider som är lämpliga. Hon finner att avståndet hade betydelse för om en person använder biblioteket eller inte såtillvida att med växande avstånd minskar benägenheten att använda folkbiblioteket. Hon kan också se att avståndet spelar förhållandevis större roll för familjer med låg utbildning och för etniska minoriteter.

I en annan amerikansk nationell studie kartläggs vilka faktorer som har betydelse för om någon använder biblioteket. I studien används data från en befolkningsundersökning

---

³⁵ Ladislava Khailova PhD, MLIS, MA). *South Carolinian Public Libraries' ADA Accommodations to persons with disabilities*, 2005, s.37-38.

³⁶ Herngren, Eva & Johansson, Susanne Elvin. *Tillgänglighet på folkbibliotek för dyslektiker och synskadade*, 2006, s.56.

³⁷ Författarnas översättning av uttrycket social exclusion.

³⁸ Muddiman, Dave, Durrani, Shiraz, Dutch, Martin, Linnley, Rebecca, Pateman, John, Vincent, John *Open to all? The public library and the social exclusion. Volume one: Overview and conclusions*, 2000, s.57

³⁹ Park, Sung Jae. *Measuring public library accessibility: A case study using GIS*, 2012, ss. 13-21.

och en användarundersökning för folkbibliotek.⁴⁰ Den visar att ju längre avstånd en person har till närmaste folkbibliotek, desto mindre är sannolikheten att personen är biblioteksanvändare. Dessutom kan man i denna studie visa att funktionshinder är en negativt påverkande faktor. Faktorer som påverkar biblioteksanvändningen positivt är förekomsten av internetterminaler på biblioteket och antalet filialer i ett område. I sin slutsats påpekar författarna vikten av offentligt finansierat stöd så att biblioteken kan anpassa sin verksamhet för att nå de missgynnade grupperna.

Ytterligare en artikel där det geografiska avståndets betydelse för upplevelsen av biblioteksservicen undersökts är en brittisk studie av Comber, Brunsdon och Phillips. I deras studie analyseras resultaten från en attitydundersökning i Leicestershire. Studien jämför hur nöjda deltagarna är med biblioteks- och postservice, med vilket avstånd de har till respektive service.⁴¹ De finner att, jämfört med postens service, har avståndet liten betydelse för hur nöjda deltagarna är med bibliotekens service. Även i denna studie tar man hänsyn till deltagarnas socioekonomiska situation.

En artikel som tar upp avståndets betydelse och hur svenskarnas beteende och förutsättningar förändrats med tanke på närheten till service är *Proximity, accessibility and choice: a matter of taste or condition* av Haugen et al. Genom att jämföra hur avståndet till olika typer av samhällsservice förändrats mellan 1995 och 2005 för svenska folket och sedan undersöka hur människorna faktiskt rört sig kan författarna bland annat dra slutsatsen att människor ofta väljer en mer avlägsen service än den närmaste och att rörlighet tycks spela större roll än närhet för uppfattningen om tillgänglighet. Dessa frågor tas även upp i en annan svensk studie av samma författare.⁴² Hon diskuterar bland annat att även om avståndet har betydelse för tillgängligheten så spelar också individens intressen och möjligheter att transportera sig en stor roll.⁴³

En brittisk studie handlar om vad biblioteken gör för att tillgängliggöra sin verksamhet för användare som har svårt att själva ta sig till det fysiska biblioteket.⁴⁴ Kartläggningen i studien, som gjordes 2004, jämför med en tidigare mätning 1984 och redovisar i vilken utsträckning biblioteken erbjuder hemleveranser eller annan liknande specialanpassad service. Undersökningen kartlägger hur denna service ser ut; vem som utför tjänsterna, utbildade bibliotekarier eller volontärer, hur servicen utförs, vilka tjänster som erbjuds och vilka personer som får ta del av tjänsterna. Författarna hänvisar till *Disability Discrimination Act*, vilket är den lag som i Storbritannien reglerar att de som har behov av det ska erbjudas dessa typer av tjänster. Resultaten av undersökningen visar att olika typer av hemleveranstjänster erbjuds, däribland mobila bibliotek men att användarna även erbjuds anpassad transport till det fysiska biblioteket. De som erbjuds denna anpassade service är främst äldre och funktionshindrade, men även vårdare som också kan ha svårt att lämna sitt hem. De deltagande biblioteken uppger att de inte marknadsför den anpassade servicen i någon stor utsträckning eftersom de då är rädda

---

⁴⁰ Sien, Sei-Shing Joanna & Kim, Kyung-Sun. *Use and non-use of public libraries in the information age: a logistic regression analysis of household characteristics and library services variables*, 2008, ss. 207-215.

⁴¹ Comber, Alexis J, Brunsdon, Chris & Phillips, Martin. *The varying impact of geographic distance as a predictor of dissatisfaction over facility access*, 2012, 333-352.

⁴² Haugen, Katarina Holm Einar, Strömngren Magnus, Vilhelmson Bertil, Westin Kerstin. *Proximity, accessibility and choice: a matter of taste or condition?*, 2011, ss.81-82.

⁴³ Haugen, Katarina. *The advantage of 'near': which accessibilities matter to whom?*, 2011, s. 370.

⁴⁴ Ryder, Julie. *Can't get to the library? Then we'll come to you. A survey of library services to people in their own homes in the United Kingdom*, 2004, ss.5-13.

att de knappa resurserna inte ska räcka. Studien talar också för att det finns ett betydligt större antal användare som skulle kunna komma i åtnjutande av denna typ av service än som faktiskt gör det. En annan brittisk studie gör en kostnadsjämförelse mellan bokbuss och olika andra sätt att erbjuda biblioteksservice till avlägset belägna hushåll i södra Lincolnshire i Storbritannien.⁴⁵ De hushåll som studien intresserar sig för är sådana där bokbussen stannar för endast ett hushåll⁴⁶ och de finner att det är något billigare att transportera de användarna till biblioteket eller att utöka en befintlig service där någon, oftast en volontär, kommer hem till användaren med böcker. Studien berättar om satsningar som görs på att utlokalisera biblioteksverksamhet till exempel till lokala postkontor eller affärer samt att använda modern informationsteknologi i högre utsträckning, men användarna som tillfrågas i studien är oftast äldre, utan tillgång till den nödvändiga teknologin och de vill helst att det finns något alternativ där biblioteket kommer till dem.

Även inom området digital tillgänglighet är funktionshindrade i fokus. Några svenska folkbiblioteks webbplatser studeras i en magisteruppsats från Bibliotekshögskolan i Borås utifrån dessas tillgänglighet för funktionshindrade.⁴⁷ Författarna granskar både webbplatser och biblioteksplaner från de kommuner som ingår i studien och jämför med de lagar och riktlinjer som gäller för området. Deras slutsats är att det finns en medvetenhet hos folkbiblioteken om de krav som föreligger men att de undersökta webbplatserna i genomsnitt endast uppfyller riktlinjerna till 65 procent. Författarna finner att det saknas kunskap för att klara av att förbättra och tillgängliggöra de elektroniska resurserna.

I en granskning gjord av Myndigheten för delaktighet av svenska myndigheters webbplatser anges att 85 procent har anpassat sin webbplats utifrån WCAG 2.0 i någon grad, vilket är en ökning från 2011.⁴⁸ WCAG 2.0 är, som redogjorts för i tidigare stycken, de internationella rekommendationer som också Sverige beslutat sig för att följa för att säkerställa tillgängliga webbplatser. I Myndigheten för delaktighets rapport kan man också läsa om en testning av offentliga webbplatser som genomförts och visar på låga resultat vad gäller tillgänglighet. De webbplatser som testats är utpekade av EU som särskilt viktiga och där ingår till exempel webbplatser där medborgarna kan söka studiemedel, deklarerera och finna information om hälsa och sjukvård. I genomsnitt klarade webbplatserna 30-60 procent av testerna.

Liknande resultat kan man se i en australiensisk studie. Där undersöks tillgängligheten till folkbibliotekens webbsidor för personer med nedsatt syn. Resultaten är nedslående då ingen av de undersökta bibliotekens websidor lever upp till alla kriterier som ställs upp enligt de internationella riktlinjerna, som Australien också förbundit sig att följa, och de finner att några biblioteks sidor är så dåliga att de är omöjliga för en synskadad att använda.⁴⁹ Orsaken till det negativa resultatet i undersökningen hänförs främst till tid

---

⁴⁵ Haggis, Sarah & Goulding, Anne. *Books to rural users: Public library provision for remote communities*, 2003, ss. 80-93.

⁴⁶ Författarnas översättning av uttrycket one-house stop.

⁴⁷ Andersson, Madeleine & Jansson, Susanne. *Tillgänglighet för funktionshindrade på ett urval av svenska folkbiblioteks webbplatser – sett utifrån biblioteksplaner och webbplatsundersökningar*. Magisteruppsats, Högskolan i Borås, 2008, s. 65.

⁴⁸ Rapport. *Hur är läget 2014? Uppföljning av funktionshinderspolitiken*. s.76.

⁴⁹ Conway, Vivienne. *Website accessibility in Western Australian public libraries*, 2011, ss.103-112.

och kostnader men de finner också att medvetenheten om vilka krav som finns på utformandet av en websida, är i högsta grad bristfälliga.

Litteraturgenomgången visar att mycket av det som undersökts och skrivits handlar om de funktionshinderade situation, att begreppet tillgänglighet kan vara svårt att definiera på grund av flera olika tolkningsmöjligheter och att verksamhet i glesbygd har särskilda förutsättningar för att fungera, exempelvis på grund av långa geografiska avstånd. Det har också visat sig nödvändigt att använda litteratur som inte specifikt behandlar bibliotek, men som har varit fullt möjliga att tillämpa i studien.

3. Teoretisk modell

I Kulturrådets rapport *Tillgänglighet i hela landet* från 2006 används ett exempel från Västra Götalandsregionen där tillgänglighet beskrivs utifrån fem dimensioner. Rapporten uppger att exemplet är framtaget utifrån funktionshinderade perspektiv men menar att beskrivningen har giltighet även i andra sammanhang.⁵⁰ Försök har gjorts att lokalisera primärkällan från Västra Götalandsregionen men utan resultat. Vi väljer ändå att använda de dimensioner som beskrivs som utgångspunkt för vår teoretiska diskussion.

De fem dimensionerna är:

- Fysisk tillgänglighet: att kunna ta sig fram från start till mål utan fysiska hinder, oklara anvisningar, samt att komma in och kunna vistas i byggnader.
- Social tillgänglighet: att kunna umgås, att ha och nå ett arbete, delta i olika sociala aktiviteter som kultur och fritidsaktiviteter.
- Psykologisk tillgänglighet: att förstå, uppfatta och våga ta del i samhället.
- Organisatorisk tillgänglighet: att ha tillgång till information och service för att möjliggöra delaktighet.
- Ekonomisk tillgänglighet: att ha råd att vara delaktig i samhället.⁵¹

Dimensionernas beskrivning av begreppet tillgänglighet belyser hur mångfacetterat det är. I denna studie är tillgänglighet till folkbibliotek i glesbygd i fokus och en tolkning av de fem dimensionerna görs därför för att anpassa dem till detta.

Dimensionen fysisk tillgänglighet tolkas utifrån att ha tillgång till bibliotekets service, eller att bibliotekets bestånd, tjänster och aktiviteter görs fysiskt tillgänglig för användarna. I dimensionen inryms aspekter såsom avstånd, byggnadens utformning och inredning, öppettider, skyltning, hylluppställning samt möjligheter till digital tillgänglighet till katalog och tjänster.

Dimensionen social tillgänglighet handlar i denna studie om alla användares möjligheter att delta i exempelvis programaktiviteter som författarbesök, caféer med olika teman och kurser samt att få tillgång till bibliotekens kulturutbud till exempel högläsning för barn, föreläsningar och bibliotekets bestånd. Det handlar också om att användarna ska kunna vara en del av det sociala sammanhanget genom att möjligheter för att exempelvis umgås, arbeta tillsammans och finna en lugn vrå att läsa en tidskrift, i närheten av andra människor.

---

⁵⁰ Kulturrådet. *Tillgänglighet i hela landet. Kulturrådets omvärldsanalys 2006*, 2006, s.77.

⁵¹ Ibid.,

I dimensionen psykologisk tillgänglighet finns kognitiva och känslomässiga aspekter kring att kunna ta del av bibliotekets service. Med det menas bland annat att användarna ska kunna förstå den information som finns, exempelvis genom att bibliotekets skyltning inte blänker och därmed anpassats efter en person med nedsatt syn. Det innebär också att användare med kognitiva funktionshinder ska kunna ta del av bibliotekets bestånd och det kan ordnas genom att biblioteket erbjuder till exempel DAISY. Till sist betyder det att bemötandet är anpassat för olika människors behov, det kan exempelvis åstadkommas genom att bibliotekspersonalen frågar användarna om vad de behöver hjälp med.

Dimensionen organisatorisk tillgänglighet inrymmer i denna studie de organisatoriska aspekter som påverkar biblioteksservicen i glesbygd. Det kan till exempel handla om hur kommunerna och biblioteken organiserar sitt arbete, något som syns bland annat i tillgänglighetsplaner på länsnivå samt i form av gemensamma utbildningsdagar. Det kan också innebära olika samarbeten lokalt och regionalt för att tillgängliggöra biblioteksservicen något som exempelvis kan ske genom gemensamma webbsidor, samt programverksamhet, som författarbesök, i samarbete med studieförbund och andra organisationer.

Den sista dimensionen, ekonomisk tillgänglighet tolkas utifrån vilka ekonomiska resurser som är förutsättningen för folkbibliotekens verksamhet. De ekonomiska förutsättningarna för biblioteken bestämmer bland annat i vilken utsträckning de kan anställa personal, hur många filialer som kan hållas öppna och hur bibliotekets bestånd har utrymme att utvecklas.

Den teoretiska ansatsen används i tolkningen av de empiriska resultaten. I avsnittet om metod finns närmare beskrivet hur de fem dimensionerna har använts i tolkningsarbetet.

4. Metod

Det bästa sättet att svara på studiens frågeställningar är genom semistrukturerade intervjuer eftersom frågeställningarna berör chefernas åsikter och tankar kring tillgänglighet, glesbygdens förutsättningar och eftersom vi ville få deras beskrivning av hur de arbetar. Därför har sådana intervjuer genomförts med bibliotekschefer, eller motsvarande, i sex glesbygdskommuner i Norrlands inland. De intervjuade personerna kallas i uppsatstexten för bibliotekschef eller chef oberoende av vilken egentlig titel de har.

4.1 Urval

De frågor som denna studie sökte svara på är starkt kopplade till det praktiska arbetet på folkbibliotek i glesbygd, men för att få en så samlad bild som möjligt över hur dessa kommuners folkbibliotek arbetar intervjuades bibliotekschefer eller motsvarande i stället för bibliotekarier. Urvalet var målinriktat såtillvida att skedde med syfte att få svar på de uppställda frågeställningarna.⁵² Kommunerna valdes utifrån geografisk närhet till författarna, primärt för att det skulle vara möjligt att i så stor utsträckning som möjligt genomföra intervjuerna på plats på de respektive biblioteken.

---

⁵² Bryman, Alan. *Samhällsvetenskapliga metoder*, 2011, s. 434.

De sex kommuner som valdes ut var Berg, Strömsund, Vilhelmina, Vindeln, Ånge och Åsele. Alla de utvalda kommunerna utom Berg är glesbygdskommuner enligt Sveriges kommuner och landstings definition.⁵³ Bergs kommun uppfyller också kriterierna för glesbygdskommun, men definieras som Turism- och besöksnäringkommun. Det är alltså möjligt för en kommun att uppfylla kriterierna för flera olika kommungrupper, men de tillhör enligt Sveriges kommuner och landstings indelning enbart en kommungrupp. Samtliga valda kommuner kan därför sägas vara glesbygdskommuner, vilket ligger i linje med uppsatsens syfte. Kommunerna är också medvetet utvalda för att åstadkomma en variation vad gäller den geografiska storleken, där Strömsund och Vilhelmina är de geografiskt största medan t ex Vindeln och Åsele är till ytan mindre vidsträckt. Dessutom är kommunerna belägna i tre olika län vilket också bidrar till möjligheterna att se en variation i resultatet.

4.2 Metod för datainsamling

Redan från början delades de utvalda kommunerna upp mellan författarna så att vi hade ansvar för tre kommuner var. Bibliotekschefen eller någon med motsvarande arbete i de respektive kommunerna kontaktades först via telefon för att ta reda på om de kunde tänka sig att delta. Därefter fick samtliga en mer utförlig beskrivning av studiens syfte och genomförande via E-post.⁵⁴ Tid och plats för intervjun avtalades.

Studien är en kvalitativ undersökning där bibliotekscheferna i de kommuner som valts ut får berätta om vad de anser om begreppet tillgänglighet och hur de i sina biblioteksverksamheter arbetar praktiskt för att vara tillgängliga för sina invånare. Därför har datainsamlingen skett genom sex semistrukturerade intervjuer. I kvalitativ forskning är det möjligt att välja olika grad av struktur och då frågeställningarna i studien kräver utförliga och beskrivande svar från respondenterna valdes den semistrukturerade formen av intervju. Intervjuaren kan då ställa följdfrågor utifrån det de olika respondenterna berättar och är på så sätt mer flexibel vilket innebär att det är större chans frågeställningarna kan besvaras. Eftersom två personer genomförde intervjuerna, var det viktigt att det fanns viss struktur för att säkerställa jämförbarheten.⁵⁵ Intervjuguidens frågor diskuterades grundligt i förväg av författarna för att vara säkra på att alla begrepp och tolkningar skulle bli likvärdiga och vi spekulerade också kring vilka begrepp som skulle tänkas behöva förklaras närmare och vilka följdfrågor som var troliga.

En intervjuguide⁵⁶ har använts där frågorna formulerades utifrån studiens frågeställningar⁵⁷. Varje intervju spelades in och allt inspelat material transkriberades. Det gav omkring åtta transkriberade sidor per intervju, det vill säga totalt cirka 48 sidor material, att bearbeta. Två av intervjuerna genomfördes per telefon, en intervju genomfördes hemma hos en av cheferna och tre på de resterande chefernas arbetsplatser. Anledningen till att två intervjuer gjordes per telefon var att restid och reskostnad annars skulle ha blivit höga. Författarna gjorde tre intervjuer var och de tog

---

⁵³ Svenska Kommuner Landsting. *Kommungruppsindelning*.

⁵⁴ Bilaga 2.

⁵⁵ Bryman, Alan. *Samhällsvetenskapliga metoder*, 2011, s. 415-416.

⁵⁶ Bilaga 1.

⁵⁷ Bryman, Alan. *Samhällsvetenskapliga metoder*, 2011, s. 415.

drygt en halvtimme vardera att genomföra, med undantag av en intervju som tog en timme.

I denna studie har endast sex intervjuer genomförts och det låga antalet påverkar givetvis möjligheten att generalisera. Det finns ändå en sannolikhet att materialet kan påvisa vissa tendenser som kan appliceras på andra kommuner med liknande förutsättningar.

4.3 Metod för dataanalys och tolkning av empirin

Det empiriska resultatet var initialt mycket omfattande, därför användes kvalitativ innehållsanalys vid bearbetningen av det transkriberade materialet. Metoden tillåter teman att utvecklas under hela processen allteftersom materialet analyseras.⁵⁸ Sex teman fastställdes utifrån de frågor som ingick i intervjuguiden och det som respondenterna berättade om i intervjuerna: bibliotekslagen, begreppet tillgänglighet, organisation, de speciella förutsättningar bibliotekscheferna anser de har för att bedriva verksamhet i glesbygd, hur verksamheten bedrivs när intervjuerna genomförs och hur bibliotekscheferna planerar att utveckla verksamheten. Intervjuguiden var upplagd utifrån två övergripande områden: begreppet tillgänglighet och den praktiska implementeringen av begreppet i verksamheten, men vid bearbetningen av det transkriberade materialet skiljdes dessa sex teman ut. För att säkerställa att resultatet av analysen blev tillförlitligt gjordes den initiala kodningen av båda intervjuerna tillsammans.⁵⁹ På så vis var det mindre risk att det skulle uppstå olika tolkningar beroende på vilken av författarna som gjorde kodningen. Den teoretiska ansatsen användes inte vid denna första bearbetning utan för att sedan tolka det empiriska materialet som framkommit när de sex temana skapades. Resultatet presenteras därför först utifrån de sex temana, och tolkningen utifrån de fem dimensionerna i teorin presenteras i efterföljande kapitel.

4.4 Etiska ställningstaganden

Samtliga intervjupersoner kontaktades först per telefon och fick en kort redogörelse för studiens syfte. De avgjorde sedan om de kunde tänka sig att delta. Därefter skickades ytterligare information via E-post.⁶⁰ Där förklarades att intervjupersonerna i studien inte kunde garanteras anonymitet med tanke på studiens upplägg. Det framgår i studiens syfte att intervjuer skett med bibliotekschefer eller motsvarande i de namngivna kommunerna, och även om deras namn inte nämns i uppsatsen skulle det vara en enkel sak för en läsare att ta reda på vilka intervjupersonerna är. I E-brevet informerades intervjupersonerna också om att de frågor som studien berör inte är av så stor personlig eller känslig art, att frågan om anonymitet torde vara viktig. Ingen av de tillfrågade intervjupersonerna avböjde att delta efter att de fått denna information. En av författarna känner en av sina intervjupersoner och det skulle kunna avspeglas i informantens svar.

---

⁵⁸ Wildemuth, Barbara M. *Applications of social research methods to questions in information and library science*, 2009, s. 298.

⁵⁹ Ibid., s. 301.

⁶⁰ Bilaga 2.

4.5 Presentation av biblioteken och kommunerna

Alla kommuner, utom Vindeln, har på ett eller annat sätt inkluderat begreppet tillgänglighet i sina biblioteksplaner. Vindeln har en kultur- och biblioteksplan som inte använder begreppet, men som ändå beskriver en verksamhet som arbetar för att ge så bra service som möjligt. Ånge nämner det bara kortfattat utan att konkretisera eller definiera vad de menar. I Strömsunds och i Åseles biblioteksplaner finns flera konkreta mål och åtgärder kopplade till tillgänglighet. Under rubriken ”Utveckla användardelaktighet och tillgänglighet”⁶¹ listar Strömsund ett antal åtaganden, bland annat att ”Biblioteksservicen skall innefatta tillgänglighet, som i sin tur bl.a. handlar om öppettider”.⁶² Berg har valt att använda begreppet redan i den övergripande visionen och de har en tillgänglighetsplan under egen rubrik där de har som målsättning att ”ta fram mätbara mål för verksamhetsområdet vad gäller tillgänglighet”.⁶³ I Vilhelmina kommuns biblioteksplan förekommer tillgänglighet i de övergripande målen, under en egen rubrik och i en egen tillgänglighetsplan: ”Folkbiblioteket arbetar kontinuerligt med att förbättra tillgängligheten till bibliotekets lokaler, service och medier. Detta gäller särskilt målgrupperna äldre och funktionshindrade som har svårt att ta sig till biblioteket, medborgare av utländsk härkomst samt minoritetsgrupper.”⁶⁴

I alla de utvalda kommunerna har många invånare långa avstånd till centralort eller ort med biblioteksfilial. I Bergs kommun bor 70 procent av kommunens invånare i 120 byar på landsbygden. I centralorten Svenstavik bor ca 12 procent av kommunens invånare.⁶⁵ Det är cirka tio mils resväg för de invånare som har störst avstånd till närmaste folkbibliotek. Strömsunds kommun bjuder på liknande förutsättningar, men där en bor tredjedel av befolkningen i huvudorten.⁶⁶ Flera byar i Strömsunds kommun ligger ändå så avlägset att det är mellan fem och tio mil till närmaste folkbibliotek. Vindelns kommun är till ytan inte lika vidsträckt och där är avstånden inte lika stora. I Ånge kommun finns några byar som har omkring fem mil till närmaste folkbibliotek. Vilhelmina, där drygt 40 procent bor i centralorten⁶⁷ och där också det enda biblioteket finns, är den till ytan näst största kommunen i denna studie. Där finns följaktligen de största avstånden till närmaste bibliotek, boende i fjälltrakterna i Stekenjokk har drygt 14 mil till centralorten. I Åsele kommun är mer än hälften av befolkningen koncentrerad till huvudorten, men tillika alla andra kommuner i studien, bor omkring 34 procent utanför en tätort eller småort i kommunen, utom i Bergs kommun där motsvarande siffra är hela 53 procent.⁶⁸ De utvalda kommunerna har en befolkningstäthet som gör att de hör till de 30 mest glesbefolkade kommunerna i landet.

---

⁶¹ Strömsunds kommun. *Biblioteksplan 2014-2017*, onummerade sidor.

⁶² Ibid.

⁶³ Bergs kommun. *Biblioteksplan för Bergs kommun 2014-2018*, s.9.

⁶⁴ V8biblioteken. *Biblioteksplan för Vilhelmina kommun 2012-2015* s. 8.

⁶⁵ Bergs kommuns hemsida.

⁶⁶ Statistiska centralbyrån. *Folkmängd per tätort och småort 2010, per kommun.*

⁶⁷ Ibid.,

⁶⁸ Ibid.,

I tabellen nedan presenteras data om kommunerna. Det hade varit önskvärt att också kunna redogöra för antal digitala besök, men den informationen saknas tyvärr i biblioteksstatistiken för de utvalda kommunerna.

	Folk- mängd	Antal invånare /km ²	Antal folk- bibliotek	Antal öppet- hållande timmar/ vecka	Antal personal	Antal aktiva lån- tagare	Antal fysiska besök/ invånare
Berg	7 160	1,3	4	29	8	27 %	12,4
Strömsund	11 954	1,2	5	34	9	22 %	4,2
Vilhelmina	6 887	0,9	1	20	5	40 %	6,7
Vindeln	5 344	2,0	5	30	8	-	16,1
Ånge	9 548	3,1	5	39	9	29 %	6,7
Åsele	2 875	0,7	2	25	4	32 %	9,3

Tabell 1. Informationen är hämtad från Bibliotekens hemsidor, Kungliga bibliotekets statistik; Folkbibliotek nyckeltal 21040626 och Folkbibliotek 2013 alla resultat samt från SCB; Kommunarealer januari 2014.

Två av kommunerna, Vindelns och Vilhelminas, erbjuder sina låntagare meröppet. Det innebär att låntagaren införskaffar en nyckel och/eller kod och skriver under ett avtal, därefter kan han eller hon besöka sitt bibliotek utanför ordinarie öppettider. I Strömsund körs böcker ut med hjälp av en bokbil, då har låntagare beställt böcker via hemsidan eller per telefon. Vindelns har en liknande service, men då körs böckerna ut i samarbete med Postens lantbrevbäring. Bergs kommun har ett system med boksäckar som låntagarna prenumererar på och hämtar och lämnar på ett depåställe. Beställning av böcker sker också i detta fall via hemsidan eller per telefon.

5. Resultat

Resultaten är indelade i sex teman utformade med utgångspunkt i intervjufrågorna och det som respondenterna berättade om i intervjuerna. Denna första bearbetning av materialet gjordes på grund av att materialet initialt var mycket omfattande. Temana gör sedan tolkningen med hjälp av den teoretiska ansatsen mer hanterbar. Tolkningen redogörs för i nästkommande kapitel.

5.1 Bibliotekslagen

Under intervjuerna reflekterar respondenterna över bibliotekslagens formulerade krav att "Folkbiblioteken ska vara tillgängliga för alla och anpassade efter användarnas behov".⁶⁹ Samtliga av de tillfrågade är insatta i detta krav. Flera av de intervjuade påpekar att lagens formulering har sina brister. Främst tycker respondenterna att formuleringen inte är konkret nog. De reflekterar också över de risker det kan medföra

⁶⁹ SFS 2013:801 Bibliotekslagen § 6.

när flera tolkningar är möjliga och någon menar i anslutning till detta att: "... i och med att det inte står att det är fysiska biblioteksbyggnader så kommer politikerna undan och då har man ju ganska stor tolkningsmöjlighet".⁷⁰ I svaren kan utläsas att de flesta av de intervjuade anser att lagens krav på tillgänglighet är något som de ständigt arbetar med och att det påverkar bland annat inköp, biblioteksplan, inredning och planering av aktiviteter. Hos någon respondent uppmärksammas att lagens formulering innefattar ett flertal aspekter eller perspektiv på tillgänglighet exempelvis rummet, byggnaden, digitalt, beståndet, aktiviteter och att locka icke-användare. Respondenterna är överlag positiva till att den nuvarande formuleringen finns i bibliotekslagen och tycker att frågan är viktig men flera av dem menar att deras kommuners biblioteksverksamhet inte når upp till lagens krav. Vilhelminas bibliotekschef svarar till exempel: "Det är ju en utopi, för att biblioteken är inte tillgängliga för alla, utifrån många olika aspekter".

5.2 Begreppet tillgänglighet

När de intervjuade personerna ombeds beskriva hur de tolkar begreppet tillgänglighet påtalar alla utom en kommun att det är ett vitt begrepp. Vilhelminas bibliotekschef beskriver att: "tillgänglighet är ett jätte-, jättevitt begrepp för det omfattar så mycket. Det är fysisk tillgänglighet och det är virtuellt och det är liksom kognitiv och klassmässigt och det är stort, så det är mycket att tänka kring". Chefen i Berg uttrycker: "Jag tolkar det vitt. Dels så är det ju den här fysiska tillgängligheten och sedan så är det ju alltså avståndet, och sedan är det ju den sociala tillgängligheten, den socieekonomiska tillgängligheten".

Samtliga bibliotekschefer tar upp att tillgänglighet handlar om funktionshinderade möjligheter att komma in i byggnaden och ta sig runt i lokalen och att det är viktigt att det finns anpassade media som till exempel böcker med stor stil, ljudböcker eller DAISY. Ånges bibliotekschef säger: "jag tolkar det väldigt mycket utifrån om man har någon form av handikapp".

Det geografiska avståndet är en viktig aspekt för samtliga respondenter liksom möjligheterna att ha tillgång till biblioteket via digitala tjänster och att dessa är användarvänliga. Alla utom en chef tar upp att öppettiderna spelar en viktig roll för kommuninvånarnas tillgänglighet till folkbiblioteket.

Flera av de intervjuade anser också att det är värdefullt för tillgängligheten att användarna får ett bra bemötande och att de kan känna sig delaktiga. Strömsunds bibliotekschef berättar om att användarna kan ge inköpsförslag till biblioteket och menar att: "det är ju också på något sätt en fråga om tillgänglighet och användbarhet, att jag själv som kommunmedborgare kan påverka biblioteket".

5.3 De utvalda glesbygdskommunernas speciella förutsättningar

Cheferna nämner delvis samma förutsättningar för att driva biblioteksverksamhet i glesbygd, men det finns också stora skillnader i deras svar.

---

⁷⁰ Kulturchef i Bergs kommun.

Två av bibliotekscheferna reflekterar över problematiken kring avstånd i en kommun som är stor till ytan. ”Men allt handlar ju om resurser och det ser likadant ut i de flesta glesbygdskommuner och speciellt i kommuner som är stora ytmässigt eller där befolkningen är spridd. I utkanterna minskar ju samhällsservicen, den blir sämre helt enkelt.”⁷¹ En annan chef känner att biblioteksservicen istället kan bli bättre i en del områden, på grund av närheten till låntagarna. Just närheten till sina låntagare tar alla bibliotekschefer upp som något mycket positivt. Det som respondenterna ger som exempel på detta är: möjligheten att veta vilka av de nya böckerna en viss låntagare skulle vilja läsa, att låntagare kan ringa på dörren trots att biblioteket är stängt och be att få hämta en bok och att det känns som om en relation byggs upp med låntagarna.

Det är stor skillnad mellan kommunerna vad gäller hur många filialer som finns⁷². Bibliotekscheferna hänvisar till resursbrist, men flera säger att filialer är viktiga även om de i flera kommuner ersatts helt eller delvis av hemsidornas digitala service. En av bibliotekscheferna konstaterar i detta sammanhang att i deras kommun bor många av de 13 procent som aldrig kommer att få tillgång till bredband. Vindelns kommun är ett undantag vad gäller stora resursbrister för filialer i de utvalda kommunerna. ”... fem bibliotek i en sådan här liten kommun, är väldigt bra ur tillgänglighetsaspekten.”⁷³

Ett par av cheferna berättar om hur befolkningsantalet går ner, vilket i sin tur innebär minskade skatteintäkter för kommunen och cheferna uttrycker därför oro för de minskande ekonomiska anslagen. ”... det blir mindre och mindre pengar och då är det svårare och svårare att behålla kvalitet på verksamheten, det märks att det är svårare att få loss pengar om det är något man ska göra och inom vår budgetram ryms ju bara de här standardgrejerna ...”⁷⁴

Alla utom en chef tar upp öppettider, men de diskuterar ämnet från två olika aspekter. Ungefär hälften av dem tycker det är problematiskt att ha resurser till öppettider som gör biblioteket tillgängligt även på kvällstid, medan en av dem istället ser positivt på bibliotekets öppettider: ”Vi kan ju ha öppet genom att det är en som jobbar på kvällarna och på en större ort skulle du aldrig kunna vara ensam”.⁷⁵ I Vilhelmina anser bibliotekschefen att det är för stort fokus på att hålla öppet och tycker att viktiga delar av bibliotekets verksamhet försiggår även då biblioteket är stängt för allmänheten: ”Det är under den tiden, på förmiddagarna, det är då vi planerar vår verksamhet, det är då vi tar emot skolklasser, SFI-grupper och så vidare. Det känns som om verksamheten riskerar att utarmas när handlar om att det ska vara öppet så mycket som möjligt. Man måste ju tänka innehåll också”.

Flera av bibliotekscheferna beskriver det nära samarbetet med skolor, förskolor, och andra verksamheter i kommunen och även samarbete med närliggande kommuner som nödvändigt för deras möjligheter att vara tillgängliga för alla invånare. Tack vare samarbeten med andra delar av kommunens verksamhet, studieförbund och andra organisationer kan biblioteken ha till exempel ett programutbud och genomföra större projekt, något som flera av bibliotekscheferna säger att de inte kan på egen hand på grund av för små resurser. Åsele och Vilhelmina bibliotek är dessutom med i det så

---

⁷¹ Bibliotekschef, Vilhelmina kommun.

⁷² Se tabell under rubrik 4.5, s. 15.

⁷³ Biblioteks- och kulturchef, Vindelns kommun.

⁷⁴ Bibliotekschef, Vilhelmina kommun.

⁷⁵ 1: bibliotekarie, Åsele kommun.

kallade V8biblioteken, ett samarbete mellan biblioteken i åtta kommuner i Västerbottens inland. I både Vilhelmina och Åsele är cheferna tacksamma över detta samarbete: ”... vi skulle inte kunnat vara lika tillgängliga om vi inte samarbetat med hela V8”.⁷⁶

Det finns också samarbeten mellan biblioteken och mindre samhällen och byar i de olika kommunerna. Det samarbetet har cheferna spridda erfarenheter ifrån. I Åsele kommun finns det till exempel inga boklådor i byarna på grund av att det varit svårt att få bybor att själva ta hand om dem och biblioteket kan på grund av resursbrist inte sköta boklådorna. I Vindelns kommun har det däremot varit enkelt att få samarbetet med byborna kring boklådor att fungera: ”... det finns ofta en sådan väldig ansvarskänsla ute i byarna ...”.

Cheferna beskriver hur förskolor, skolklasser, elever från lärcentra och SFI-elever har möjlighet att komma på tider då biblioteken inte har öppet för allmänheten. De menar att tack vare att kommunen är liten kan biblioteken ta emot alla elever som vill komma, det finns inga begränsningar.

Det anses av de flesta chefer att det är en stor fördel med glesbygdskommunernas små organisationer. Beslutsvägarna upplevs som korta och de känner att det är enkelt när kontakter med beslutsfattande personer kan ske på ett informellt plan. ”Det är ganska lätt att få igenom saker såtillvida att man känner politikerna, man känner personalen på de olika förvaltningarna. Man pratar med någon, man ordnar något.”⁷⁷

Bibliotekscheferna tar också upp beståndet på olika sätt för att förklara vilka förutsättningar de har för sin verksamhet. I Åsele beskriver chefen hur det inte är möjligt att ha ett bestånd som går utanför det behov som finns här och nu: ”... det är klart att vi inte kan börja köpa in en massa böcker på kinesiska om vi inte har behovet. Men kommer det så gör vi det”.

En av kommunernas bibliotekschefer tar upp hur svårt det kan vara att behålla den kompetens som personalen tillägnat sig genom olika kurser. Hon säger att svårigheten ligger i hur man ska nå ut till kommunens medborgare med att biblioteket har den kunskapen. En annan chef tar upp hur gränserna mellan bibliotekarier och biblioteksassistenter försvunnit och inte funnits de senaste 20 åren, något hon tror beror på att de måste dela på de arbetsuppgifter som finns. De är för få för att upprätthålla den gamla gränsen. Bibliotekschefen i Strömsund anser att det är viktigt att personalen är intresserade av glesbygdsfrågor och att hon som chef också är det. Hon ser servicen i glesbygd som grundläggande: ”... vi har medvetet satsat på glesbygdsservice, därför att det är en verksamhet vi värnar starkt om ...”.

5.4 Organisatoriskt arbete och samarbete, lokal och regionalt

De intervjuade personerna redogör för hur de samarbetar lokalt och regionalt utifrån tillgänglighetsfrågan och hur deras arbete ser ut organisatorisk i den övergripande planeringen. ”... vi har ju gjort tillgänglighetsplaner på länsnivå och vi har en länschefsgrupp där bibliotekscheferna från varje kommun sitter tillsammans med de

---

⁷⁶ 1:e bibliotekarie, Åsele kommun.

⁷⁷ Bibliotekschef, Strömsunds kommun.

som jobbar med den regionala verksamheten.”⁷⁸ De beskriver de olika samarbeten som finns dels utifrån tillgänglighetsaspekten men är alla tämligen generella i sina beskrivningar vilket gör att även samarbeten och planering som inte direkt har att göra med tillgänglighet kommer upp i redogörelserna.

Vad gäller det regionala samarbetet berättar alla bibliotekschefer, utom Ånges, om väl utvecklade samarbeten inom sina respektive regioner. För biblioteken i Berg och Strömsunds kommuner finns en gemensam katalog och hemsida i Jämtlands län. Åsele och Vilhelminas bibliotek deltar i ett samarbete kallat V8-biblioteken där totalt åtta kommuner i Västerbottens inland ingår och Vindelns folkbibliotek är en del av Umeåregionens gemensamma webb och katalog. Flera av respondenterna poängterar att utan detta formella samarbete kring webbsida, katalog, utbildningar och informella erfarenhetsutbyte inom regionerna skulle de ha mycket svårt att erbjuda så hög kvalitet på hemsida och så stort bestånd som de i nuläget erbjuder. Ånges bibliotekschef säger sig inte ha något samarbete inom sitt län och berättar att de har en helt fristående webbkatalog, men beskriver ändå möjligheter att ta del av regionalt anordnade utbildningar och att de inom länet är frikostiga med fjärrlån mellan de olika kommunernas bibliotek.

Gemensamt för folkbiblioteken i alla kommuner i denna studie är att de har någon form av samarbete med lokala föreningar och studieförbund. Det kan röra sig om att någon lokal förening väljer att hålla sitt årsmöte i bibliotekets lokaler, att biblioteket och ett studieförbund anordnar en gemensam aktivitet eller att en byförening har hand om en boklåda. De intervjuade ger uttryck för att samarbete med lokala aktörer är något som de värdesätter och önskar utveckla: ”... sedan försöker vi via samarbete med institutioner, organisationer, föreningar och andra aktörer skapa samverkan och arrangemang och aktiviteter ...”⁷⁹

5.5 Hur de utvalda folkbiblioteken arbetar för att nå ut till kommunens alla medborgare

Biblioteken i studien gör hela tiden olika insatser för att öka sin tillgänglighet: ”... det finns redan inbakat in all verksamhet att hur vi ska tänka här när det gäller tillgänglighet eller är det här egentligen tillgängligt om vi gör så här. Så jag tror att det är, att det börjar vara en inarbetad grej på något sätt inom biblioteksvärlden, att man alltid tänker så”⁸⁰

Alla kommuners bibliotek, utom Ånges, har en hemsida där biblioteken i samma län eller länsdel har gått samman. Ånges bibliotek finns på Ånge kommuns hemsida och de har en webbkatalog, men deras användare har inte samma möjlighet att integrera som användarna i de övriga kommunerna. Vilhelminas bibliotekschef beskriver deras digitala resurser: ”... vi har jobbat väldigt mycket med den gemensamma satsningen inom V8-samarbetet och det är webbsidan och de resurser vi har via den, till exempel musikwebb och tidsskifts- och tidningsdatabaser med remote access och så naturligtvis e-böcker och ljudböcker.” Flera av bibliotekscheferna tänker också på att hemsidan ska vara tillgänglig för funktionshindrade. Exempelvis ska den vara möjlig att ställa in så

---

⁷⁸ Ibid..

⁷⁹ Bibliotekschef Vilhelmina kommun.

⁸⁰ Ibid.

texten blir större och lättare att läsa och Vilhelminas bibliotekschef har köpt in ett program som kan omvandla text till syntetiskt tal. I övrigt talar de om att hemsidan ska vara lättnavigerad och snabb att distribuera sitt innehåll till användaren.

Åsele och Vilhelminas bibliotek ingår i de så kallade V8-biblioteken. Det är ett samarbete mellan åtta av Västerbottens inlandskommuner, där de gemensamt har ovan nämnda hemsida, med många delar, som gör biblioteken digitalt tillgängliga för sina användare. Samarbetet innebär bland annat också att användarna kan låna en bok på till exempel Åsele bibliotek för att sedan lämna tillbaka den i Vilhelmina. Eftersom beståndet för V8biblioteken inte är flytande, skickas böckerna tillbaka till det bibliotek där de hör hemma. Trots att detta är en kostnad för biblioteken är det avgiftsfritt för användarna.

På Ånge folkbibliotek kan låntagarna bland annat fjärrlåna från andra bibliotek i andra kommuner i länet och bibliotekschefen beskriver en givmild inköpslinje: ”... vi är ganska generösa i våra inköp, jag kan ju ta ett konkret exempel, så har vi ju flera serier med de här norska kvinnliga författarna som skriver hyllmeter med böcker. De köper vi in, det är vi och Örnsköldsvik som är ganska generösa i inköp. Så sådana får vi låna ut”.

Vindels folkbibliotek erbjuder hemleverans av böcker till användare som har svårt att ta sig till biblioteket. Det kan vara att de bor långt bort från biblioteket, att de har ett funktionshinder eller att de är äldre. Biblioteket i Vindeln har ett avtal med Posten som kör ut böcker med lantbrevbäringen: ”Vi har en väldigt bra hemsida som vi har gemensam i Umeåregionen som heter *Mina bibliotek*, där skapar man ett användarkonto och så kan man reservera böcker själv som sedan kommer direkt till användarens brevlåda”⁸¹. I Strömsunds kommun går en bokbil längs förutbestämda rutter, användarna får besök av bokbilen var femte vecka. Bokbilen används för att nå ut till de som bor längst bort från biblioteket eller som har andra svårigheter att ta sig dit samt för leveranser till byskolor utan eget skolbibliotek. Bibliotekschefen säger: ”... man kan ju faktiskt bo här i Strömsund fast man inte, av olika anledningar, kan ta sig till biblioteket då får man också besök av bokbilen. Så det är inte hur långt från biblioteket som avgör om man får besök, utan det har att göra med hur pass lätt man har att ta sig till en biblioteksenhet”. Användarna beställer böcker via hemsidan eller tar kontakt med sitt bibliotek på annat sätt, sedan plockas deras böcker ihop och skickas med nästa bokbil. Turerna anpassas efter efterfrågan, som i sin tur kan påverkas av bibliotekets marknadsföring, och därför kan rutternas dragning ändras: ”... Vi gör reklam för bokbilsverksamheten genom hemsidan, reklam i brevlådor och lappar på anslagstavlor ute i byarna”.⁸² Några av kommunerna har boklådor utställda hos exempelvis lanthandlare, skolor, förskolor och äldreomsorg.

I Vindeln och Vilhelmina kommuner erbjuder folkbiblioteken sina låntagare något de kallar meröppet. Det innebär att en låntagare får en nyckel eller kod och kan besöka biblioteket utanför ordinarie öppettider. På Vindelns huvudbibliotek är det meröppet varje dag och på Vilhelminas bibliotek på lördagarna. Öppettider är för övrigt någonting som flera av cheferna tar upp som något de tänker noga över för att vara så tillgängliga som möjligt. Ånges huvudbibliotek har valt att ha lördagsöppet, något som bara Vindeln av de andra biblioteken har. I övrigt försöker biblioteken ha öppet någon eller några

---

⁸¹ Biblioteks- och kulturchef, Vindelns kommun.

⁸² Bibliotekschef, Strömsunds kommun.

kvällar och se till att annars ha öppet för att ge så många som möjligt chansen att besöka biblioteket. I Åsele säger bibliotekschefen: ”... det är klart att man tänkt på att på fredagar handlar många och då har det alltid varit att det ska vara öppet mitt på dagen. Åker man och handlar ska man kunna gå till biblioteket också ...”.

I Bergs kommun har biblioteksanvändarna i utvalda byar möjlighet att prenumerera på en bokryggsäck. En ryggsäck med de beställda böckerna levereras till ett depåställe där låntagaren hämtar den och lämnar samtidigt en annan ryggsäck med de böcker som ska tillbaka. Alla användare i de byarna har nu möjlighet att utnyttja tjänsten, trots att syftet från början var att erbjuda biblioteksservice framför allt till dem som har problem med att ta sig till biblioteket på egen hand: ”... att de är för gamla, att de inte har bil, eller att de är funktionshindrade på något sätt och inte har anhöriga som kan ställa upp”.⁸³

Kampanjen Digidel 2013 verkade för en ökad digital delaktighet för alla i Sverige.⁸⁴ Det har för våra utvalda bibliotek resulterat i en rad olika kurser i ämnet, men med olika erfarenheter av uppslutning från allmänheten. I Åsele till exempel har *de Internet för ovana* och *Internet för seniorer*. Där kommer det intresserade på kurserna, som pågår trots att Digidelkampanjen är avslutad, medan det på folkbiblioteket i Bergs kommun är en besvikelse: ”Digidel var ju också ett sådant här jätteprojekt som studentförbunden och biblioteket drev tillsammans. Det kom ju inga människor”.⁸⁵

I intervjuerna framkommer det att de utvalda kommunernas folkbibliotek har en hel del utåtriktad verksamhet för att locka och visa sig tillgänglig för alla medborgare i kommunen. Det kan handla om stick- eller musikcafé där bibliotekarierna passar på att lyfta fram böcker och annat som biblioteket kan bidra med i det sammanhanget, det kan vara bokprat, högläsning för små barn, författarbesök, föreläsningar, erbjudande till föreningar och andra organisationer att ha möten på biblioteket, pyssel för barn, modevisningar och föräldramöten där bland annat vikten av att läsa för de små barnen diskuteras.

Bibliotekscheferna talar alla om vikten av filialer, även Vilhelminas chef pratar om hur synd hon tycker det är att Vilhelmina kommun har varit tvungna att lägga ner alla sina filialer. Även om kommunernas filialer har liten omfattning på sina öppettider, fyller de ändå en viktig funktion mot exempelvis skolor och förskolor som kan besöka sitt filialbibliotek även när det är stängt för allmänheten.

Några av de intervjuade bibliotekscheferna berättar om vilka åtgärder de gjort för att funktionshindrade ska finna biblioteket tillgängligt. Handikappanpassade toaletter, dörröppnare, ramp och hörslingor, alltså lokalernas tillgänglighet, men också att beståndet ska vara tillgängligt för funktionshindrade, till exempel lättlästa böcker med stor text och DAISY. Vindelns bibliotekschef tar också upp det bemötande som alla användare ska få uppleva: ”... när man kommer in här ska det kännas tillgängligt, att man förstår hur biblioteket är uppbyggt, att vi bemöter människor när de kommer, om man är ovan att man, att man kan hitta, och att man förstår var böckerna finns här i lokalerna och där får man hela tiden vara behjälplig”.

---

⁸³ Kulturchef, Bergs kommun.

⁸⁴ Digidel 2013. *Om Digidel*.

⁸⁵ Kulturchef, Bergs kommun.

Bibliotekarien i Åsele skickar ett sms till den användare som har reserverat en bok som kommit: ”... alla våra aviseringar sker ju med sms till dem som önskar, bara en sådan sak att om att man bor i en by så behöver man inte vänta på ett brev eller ett mail, som man får när man kommer hem, utan du får ett pling om att du har en bok att hämta ...”.

Beståndet är något som flera av bibliotekscheferna tar upp under intervjuerna. I Åsele är chefen nöjd över att kunna ha ett bra bestånd som speglar behovet i kommunen, samma känsla ger chefen i Vindeln uttryck för. Flera av folkbiblioteken köper in böcker och annat efter önskemål av användarna: ”... vi ratade BTJ-listorna för många år sedan och köper ju in väldigt mycket på efterfrågan”, säger bibliotekschefen i Vilhelmina kommun.

5.6 Möjligheter till utveckling

Alla bibliotekschefer i de utvalda kommunerna ser utvecklingsmöjligheter för sin verksamhet. Det handlar ofta om tankar kring sådant som redan är genomfört i andra kommuner. I till exempel Ånge vill chefen utveckla en webbsida där deras sökbara katalog är integrerad och ett par av cheferna vill antingen införa eller utveckla sin verksamhet kring *Boken kommer*, då böcker levereras hem till äldre eller funktionshindrade personer. Det går också att dela in framtidsplanerna i tre delar, en som tar upp samarbeten av olika slag, en som beskriver hur biblioteken vill förändra i sin fysiska miljö och en som tar upp digital utveckling.

Åsele och Vilhelmina bibliotek är som tidigare beskrivits, med i det så kallade V8-samarbetet. Bibliotekscheferna i de båda kommunerna är på det klara med att mer samarbete kommer att behövas i framtiden. I Vilhelmina säger chefen att det troligen kommer att bli färre personal på biblioteken i framtiden och det kommer att tvinga fram mer samarbeten på fler plan än idag och då tänker hon främst på utveckling av V8-samarbetet. Hon säger bland annat: ”Jag tror att vi i framtiden kanske vi har centrala inköp, att till exempel det biblioteket där köper in det och vi köper in annat så vi delar på uppgiften”. Det här är något som enligt Vilhelminas bibliotekschef redan finns på planeringsstadiet inom andra områden, exempelvis ska V8-biblioteken hjälpas åt att köpa in böcker på olika språk. Det kan vara att Vilhelminas bibliotek kommer att sköta inköpen av böcker på ett språk medan ett annat bibliotek kommer att ta hand om inköpen på ett annat språk och sedan delar alla bibliotek i V8-samarbetet på dessa böcker

I Bergs kommun vill bibliotekschefen se ett samarbete mellan bibliotek för att göra verksamheten mer effektiv: ”Jag vill ha mer av ’hur kan vi göra?’, ’hur jobbar ...?’, alltså att man jobbar med workshops, att man får bra exempel till exempel på hur man kan jobba med tillgänglighet eller hur man kan få pengarna att räcka till fler saker”.

På Åsele och Ånges bibliotek ser man fler möjligheter att samarbeta med aktörer utanför biblioteket. Ånges bibliotekschef kan tänka sig att ha socialtjänsten som samarbetspartner och Åseles chef vill att biblioteket och skolan ska närma sig varandra: ”... de kommer att behöva inse hur viktigt ett samarbete med biblioteket är”, säger hon.

Det finns också önsknings hos några av bibliotekscheferna att utöka servicen mot äldre i samhället, förutom *Boken kommer*. Det finns tankar att åka till några av serviceboendena med affischer och broschyrer och informera de gamla om bibliotekets

verksamhet och hur biblioteket kan vara dem behjälpliga. Någon vill ställa ut boklådor eller ha bokdepåer på servicehusen. På Vindelns bibliotek vill man arbeta tillsammans med de kulturombud som ska utbildas under projektet *Kultur för äldre*: "... några av deras uppgifter kan vara att till exempel förmedla böcker och på eget initiativ be att få en bokdeposition".

På Vilhelminas bibliotek ska de färgmärka hyllorna och göra färgmarkeringar på golvet: "Vi fick tips av en kille som är dyslektiker att färg underlättar, då vet man liksom vilka hyllor som hör ihop". På biblioteket i Strömsund arbetar man med att göra miljön mer inbjudande. De ska se över hur hyllorna är placerade och hur flödet in i biblioteket känns. Små öar med fåtöljer ska få låntagarna att stanna en stund, när de väl tagit sig till biblioteket. På Strömsunds folkbibliotek investeras också i ett självutlåningssystem, något som flera av de andra kommunernas bibliotek redan har gjort: "... det kommer att medföra att personal frigörs till en viss del och kan jobba exempelvis läsfrämjande ...".⁸⁶ I Ånge kommun ska bibliotekschefen arbeta med att göra bibliotekets datorer mer tillgängliga för funktionshindrade. Det gäller både själva datorerna och platserna där de finns och att lägga till exempelvis talsyntes. På huvudbiblioteket i Bergs kommun vill man kunna erbjuda studieplatser till de som studerar.

Vilhelminas bibliotekschef anser att det är viktigt att fortsätta utveckla den hemsida de har tillsammans med resten av V8-biblioteken för att vara så digitalt tillgänglig som möjligt. På Åsele bibliotek talar chefen om att fler och fler upptäcker V8-bibliotekens hemsida och även att människor kommer att läsa fler e-böcker i framtiden.

I Vindelns kommun vill chefen utöka meröppet till åtminstone ett av filialbiblioteken för att utöka användandet av den lokalen och därmed göra den filialen mer tillgänglig för de som bor runt omkring. Han vill också införa en årlig tillgänglighetsrond som ska genomföras ur användarnas perspektiv.

Ånges bibliotekschef ser fram emot att få samtala med politikerna och påpeka de nya skrivningarna i bibliotekslagen: "... skrivningarna i bibliotekslagen om det här om tillgänglighet, det stod inte riktigt så tidigare. Det kommer ju att påverka vår biblioteksplan, att det ska in där".

6. Tolkning av empirin

I detta avsnitt analyseras och tolkas den tematiserade empirin utifrån den teoretiska ansatsen som beskriver fem dimensioner av tillgänglighet. Tolkningen redogörs frågeställning för frågeställning.

6.1 Vilka förutsättningar finns för biblioteksverksamhet i glesbygd?

Litteraturgenomgången visar att glesbygden har speciella förutsättningar för att bedriva offentlig verksamhet och detta gäller också för biblioteken.

Den mest uppenbara förutsättningen för biblioteksverksamhet i glesbygd är de stora geografiska avstånden. Denna aspekt hör hemma i den fysiska dimensionen. Stora

---

⁸⁶ Bibliotekschef, Strömsunds kommun.

avstånd är något som samtliga intervjuade chefer påtalar. Att avståndet har betydelse för biblioteksverksamheten är också tydligt i litteraturen där ett par av artiklarna bland annat konstaterar att benägenheten att använda biblioteket var mindre ju längre avståndet till närmaste bibliotek var.⁸⁷ Däremot visar en svensk studie att avståndet inte alltid är en bestämmande faktor för vilket serviceställe en person väljer, individens intressen och möjligheter att transportera sig tycks också spela roll.⁸⁸ Bibliotekscheferna ger också uttryck för att det är svårt för ett litet bibliotek att ha ett bestånd som är anpassat för alla tänkbara användares behov. Chefen i Åsele säger: "... det är klart att vi inte kan börja köpa in en massa böcker på kinesiska om vi inte har behovet."

Inom den sociala dimensionen finns ett antal förutsättningar som är speciella i glesbygd. Det bibliotekscheferna bland annat nämner är att de, som litet bibliotek, har möjlighet att ha öppet med endast en personal i tjänst. Tack vare sin lokalkännedom kan de även anpassa sina öppettider efter användarnas behov: "... kommer man och handlar ska man kunna gå till biblioteket samtidigt".⁸⁹ Att flera av kommunernas bibliotek har ett samarbete med byföreningar eller liknande för att kunna ha boklådor ute i avlägsna byar är också ett uttryck för dimensionen social tillgänglighet. Med tanke på att biblioteken och samhällena där biblioteken ligger är små, berättar chefen i Åsele kommun att de har utrymme att ta emot alla grupper som vill komma.

Inom den psykologiska dimensionen av tillgänglighet kan det som flera av cheferna påtalar kring närheten till användarna sägas höra hemma. Chefen i Ånge säger till exempel: "och sedan kommer man ju väldigt nära sina låntagare". Något som Åsele kommuns bibliotekschef beskriver är att bibliotekarien på en liten ort kan anpassa sin service efter låntagarnas behov eftersom de behoven är välkända. Att ett dåligt bemötande är negativt för användaren upptäckte Herngren & Johansson i sin studie av bibliotekets tillgänglighet för dyslektiker och synskadade: "Ett gott bemötande från bibliotekspersonalen kan alltså undanröja eller minska de barriärer som hindrar tillgänglighet".⁹⁰

Det som har med glesbygdens förutsättningar att göra, och kan sägas ingå i dimensionen organisatorisk tillgänglighet, är att bibliotekscheferna i kommunerna som ingår i denna studie berättar om både lokala och regionala samarbeten som något nödvändigt. Flera av cheferna påtalar att de är i högsta grad beroende av samarbete. Genom samarbete med andra lokala aktörer kan de erbjuda fler aktiviteter, ha ett större bestånd och genomföra större projekt. Större regionala samarbeten möjliggör exempelvis en högre kvalitet på webbresurserna och kompetensutbyten. Närheten till beslutsfattare är en av de positiva förutsättningarna som enligt cheferna råder i de undersökta kommunerna. Detta anser de gör det lättare att förverkliga planer och idéer.

Något som påverkar förutsättningarna för att bedriva biblioteksverksamhet i glesbygd är den ofta ansträngda ekonomiska situation som många av dessa kommuner befinner sig i.

---

⁸⁷ Park, Sung Jae. *Measuring public library accessibility: A case study using GIS*, 2012, s.1 och Sien, Sei-Shing Joanna & Kim, Kyung-Sun. *Use and non-use of public libraries in the information age: a logistic regression analysis of household characteristics and library services variables*, 2008, ss 212-213. och s. 215.

⁸⁸ Haugen, Katarina Holm Einar, Strömngren Magnus, Vilhelmson Bertil, Westin Kerstin. *Proximity, accessibility and choice: a matter of taste or condition?*, 2011, ss.81-82.

⁸⁹ I:e bibliotekarie, Åsele kommun.

⁹⁰ Herngren & Johansson. *Tillgänglighet på folkbibliotek för dyslektiker och synskadade*, 2006, s.45.

Detta hör hemma i den ekonomiska dimensionen av tillgänglighetsbegreppet. Både bibliotekscheferna och litteraturen tar upp detta. Cheferna beskriver olika neddragningar på grund av ansträngd ekonomi: ”... man är en krympande ekonomi, alltså en krympande befolkning ger ju krympande resurser”.⁹¹ Smith skriver att landsbygdsbibliotek ofta befinner sig i samhällen med en ansträngd ekonomisk situation. Han menar också att det påverkar bibliotekens möjligheter att erbjuda den komplexitet av tjänster som den teknologiska utvecklingen medför.⁹²

Vi kan utifrån detta konstatera att samtliga fem dimensioner av tillgänglighet som presenteras i teorin finns representerade bland de speciella förutsättningarna som cheferna redogör för. Slutsatsen av den första frågeställningen är alltså att de förutsättningar som råder för glesbygdskommuners biblioteksverksamhet tillhör den fysiska dimensionen genom de långa geografiska avstånden, den sociala genom att ett bibliotek i ett litet samhälle kan ha utrymme att ta emot alla grupper som vill komma. Förutsättningarna som inryms i den psykologiska dimensionen handlar om att bibliotekspersonalen får en nära relation till sina användare, och inom den organisatoriska dimensionen kan vi se att samarbete är en viktig förutsättning. Slutligen återfinns, i den ekonomiska dimensionen, de förutsättningar som biblioteken i glesbygd befinner sig i med minskande ekonomiska resurser till följd av minskande befolkning. Detta innebär svårigheter att uppfylla lagens krav om tillgänglighet för alla. Slutsatserna av den första frågeställningen visar i sin tur på vilken tolkning de intervjuade bibliotekscheferna gör av bibliotekslagens begrepp ”tillgänglighet”, vilket den andra frågeställningen behandlar.

6.2 Vad innebär bibliotekslagens begrepp ”tillgängligt för alla”?

Begreppet tillgänglighet är som litteraturen visat ett mångfacetterat begrepp. De intervjuade bibliotekscheferna redogör för begreppet utifrån flera av dimensionerna i teorin. Alla utom en påstår att det går att tolka in många aspekter i begreppet tillgänglighet, och flera ser det därför som problematiskt att uppfylla bibliotekslagens krav.

En stor del av det respondenterna tar upp hör ihop med den första dimensionen, fysisk tillgänglighet. Det finns gott om exempel på detta även i litteraturen. I en rapport från 2009 tydliggör Myndigheten för tillväxtpolitisk analys att: ”När Tillväxtanalys i detta sammanhang beskriver tillgänglighet är det i första hand fysisk tillgänglighet till en arbetsplats eller en viktig servicefunktion som avses”.⁹³ Intervjupersonerna i denna studie pratar bland annat om funktionshinderade möjligheter att ta sig in i byggnaden, ta sig runt i lokalen och få tillgång till media anpassad för deras behov. Just att de tar upp tillgänglighet utifrån funktionshinderade perspektiv är något som också syns i litteraturen och speciellt också bland de lagar och regler som rör tillgänglighet. Det framgår i mycket av det som reglerar tillgänglighet att det är främst den fysiska dimensionen som avses, till exempel kräver Boverket att enkelt avhjälpna hinder ska avlägsnas.⁹⁴ Hur byggnaden och lokalen är anpassad för funktionshinderade redogörs noggrant på vissa kommuners hemsidor och i deras biblioteksplaner.

⁹¹ 1:e bibliotekarie, Ånge kommun.

⁹² Smith Scott A. *The future of small rural public libraries in America. A Report prepared for the board of the Langlois public library*, 2014, ss.83-85.

⁹³ Rapport Dnr 2009/059. *Befolkning, service och företagande i Sveriges gles- och landsbygder*. s.26

⁹⁴ Handisam. *Riv Hindren*, 2013, ss. 25-122 och s. 62.

Det som tydligast är kopplat till glesbygdsperspektivet inom den fysiska dimensionen är de stora geografiska avstånden vilket samtliga bibliotekschefer ser som en viktig aspekt av tillgänglighet. Myndigheten för tillväxtpolitiska analyser anger också avstånd som en faktor av betydelse när det gäller fysisk tillgänglighet.⁹⁵ Öppettiderna och de digitala tjänsterna är också något som cheferna anser är viktigt för tillgängligheten. Till exempel regleras den digitala tillgängligheten i internationella riktlinjer⁹⁶. Att digital tillgänglighet, upplevs som viktigt, framgår även i några av kommunernas biblioteksplaner.⁹⁷

Tillgång till ett anpassat mediabestånd kan sägas vara en viktig aspekt av den andra dimensionen, social tillgänglighet. Bibliotekscheferna anger att biblioteken, för att vara tillgängliga behöver ha ett bestånd som innehåller anpassad media som till exempel böcker med stor stil, ljudböcker eller DAISY. Det framgår av flera av bibliotekschefernas utsagor att de tolkar bibliotekslagens krav inte bara utifrån att tillgängliggöra sin verksamhet utan också att de proaktivt ska locka icke användare: ”sedan försöker vi ... skapa samverkan och arrangemang och aktiviteter som ska locka personer till biblioteket som normalt inte går hit”.⁹⁸ Detta är positivt om man jämför med studien *Open to all? The public library and social exclusion* där författarna kunde se att de undersökta biblioteken antog en relativt passiv inställning till att nå utsatta grupper av användare eller icke-användare.⁹⁹ Att kunna påverka sitt bibliotek är något som skapar delaktighet och därmed tillgänglighet enligt bibliotekschefen i Strömsunds kommun. Begreppet delaktighet är något som i litteraturen ofta förekommer när tillgänglighet diskuteras. Handisam säger till exempel att de förbund som de representerar till och med ”förordar begreppet full delaktighet framför tillgänglighet”.¹⁰⁰

En tolkning av begreppet tillgänglighet som respondenterna tar upp är bemötande. Detta kan sägas tillhöra dimensionen psykologisk tillgänglighet. Bibliotekschefen i Strömsund beskriver hur hon vill att användaren ska uppleva biblioteket: ”... att man känner sig välkommen och man känner att hit vill jag gå”. Dessutom talar chefen i Vindeln om att det är nödvändigt att vara behjälplig för att de användare som behöver stöd vid sitt biblioteksbesök inte ska behöva känna sig generade: ”att vi bemöter människor när de kommer, om man är ovan, där får man hela tiden vara behjälplig”. Också i denna dimension kan tillgången till ett anpassat bestånd sägas ingå.

Att begreppet tillgänglighet är viktigt att ha med i det övergripande planeringsarbetet är något som chefen i Vilhelmina tar upp som något självklart. Hon ger då uttryck för en tolkning av begreppet som kan sägas höra till den organisatoriska dimensionen.

---

⁹⁵ Rapport Dnr 2009/059 *Befolkning, service och företagande i Sveriges gles- och landsbygder* Myndigheten för tillväxtpolitiska analyser. s.54.

⁹⁶ E-delegationen. *Vägledning för Webbutveckling*.

⁹⁷ Biblioteksplan Strömsund 2014-2017, Biblioteksplan för Vilhelmina kommun, Kultur- och biblioteksplan för Vindelns kommun 2012-2015, Biblioteksplan Åsele kommun 2013-2017.

⁹⁸ Bibliotekschef, Vilhelmina kommun.

⁹⁹ Muddiman, Dave, Durrani, Shiraz, Dutch, Martin, Linnley, Rebecca, Pateman, John, Vincent, John *Open to all? The public library and the social exclusion. Volume one: Overview and conclusions*, 2000, s.57.

¹⁰⁰ Handikappförbundens samarbetsorgan.2010. *Handikapprörelsens syn på tillgänglighet - Projekt Tillgänglighetsgranskning*. Onummerade sidor.

Den ekonomiska dimensionen av tillgänglighet är något som berörs såtillvida att cheferna menar att resurser har betydelse för hur verksamheten kan bedrivas för att vara tillgänglig. I Myndigheten för tillväxtpolitiska analysers rapport från 2009 fastslås att ekonomin spelar en stor roll för att göra tjänster i samhället fysiskt tillgängliga.¹⁰¹

Slutsatserna av den andra frågeställningen är att bibliotekscheferna tolkar begreppet tillgänglighet utifrån den fysiska dimensionen genom att de beskriver lokalernas utformning och inredning, öppettider och digitala tjänster samt tillgång till anpassade media för till exempel funktionshindrade. Att cheferna anger att tillgänglighet handlar om ett anpassat mediabestånd och att kunna påverka sitt bibliotek visar att de tolkar in sociala dimensioner i begreppet. Utifrån teorins psykologiska dimension kan vi se att cheferna tolkar in betydelsen av ett gott bemötande som en tillgänglighetsfråga och utifrån den organisatoriska dimensionen nämns betydelsen av en övergripande planering för att arbetet med tillgänglighet ska fungera. Cheferna anser också att begreppet tillgänglighet har att göra med de ekonomiska resurserna och hur dessa används vilket inryms i den ekonomiska dimensionen.

6.3 Hur bedriver kommunerna sin biblioteksverksamhet?

Kommunerna som deltar i denna studie arbetar alla på olika sätt för att göra sin verksamhet tillgänglig för alla kommunens invånare. De arbetssätt som de använder sig av kan tolkas in i de fem dimensionerna av tillgänglighet som valts som teoretisk ansats för denna undersökning.

Den första dimensionen behandlar den fysiska aspekten av tillgänglighet, och arbetssätt som hör hemma i denna dimension utgör en stor del av det som de intervjuade cheferna berättar om. I tillgänglighetsguider som två av biblioteken presenterar på sina webbsidor räknas åtskilliga fysiska tillgänglighetsfaktorer upp. Exempel på det som anges är om biblioteket har en handikapptolett, dörröppnare, ramp, trösklar, hiss samt om de tillhandahåller storstilböcker eller anpassade datorer.¹⁰² Till slutet av 2010 skulle anpassningar göras på samtliga offentliga institutioner enligt en regeringsproposition¹⁰³ och detta är något som flera av de intervjuade hänvisar till: ”... för några år sedan, 2010, då kom ju den här lagen, att offentliga lokaler skulle vara tillgängliga. Så då jobbade vi väldigt hårt under några år med allt möjligt”.¹⁰⁴ Chefen för Vindelns bibliotek har en idé om att genomföra en årlig tillgänglighetsrund, där man gör en genomsyn av verksamheten utifrån tillgänglighet för användarna. På biblioteket Ånge anpassas datorer och arbetsstationerna vid datorerna för att bättre tillgodose funktionshindrades behov. Bibliotekschefen i Vilhelmina pratar om att göra färgmarkeringar på hyllor och golv för att underlätta för dyslektiker. Både i uppföljningen av den nationella handikappolitiken¹⁰⁵ och i flera studier¹⁰⁶ om

---

¹⁰¹ Rapport Dnr 2009/059 *Befolkning, service och företagande i Sveriges gles- och landsbygder*, s.54.

¹⁰² Bibliotekmitt. *Tillgänglighetsguide för Svenstaviks bibliotek och Minabibliotek. Tillgänglighet.*

¹⁰³ Proposition 1999/2000:79. *Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken.*

¹⁰⁴ Bibliotekschef, Vilhelmina kommun.

¹⁰⁵ Skrivelse 2009/10:166 *Uppföljning av den nationella handlingsplanen för handikappolitik.*

¹⁰⁶ Hast & Normark. *Allas bibliotek? En fallstudie om tillgänglighet utifrån exemplet Sundsvalls stadsbibliotek*, 2011. ss.38–39,51,55 och Ladislava Khailova. *South Carolinian public libraries' ADA accomodations to persons with disabilities*, 2005, ss.37-38.

tillgänglighet på folkbibliotek, observeras att det finns en medvetenhet om hur man skulle kunna göra biblioteket mer fysiskt tillgängligt, men att brister ändå kvarstår.

Ytterligare en aspekt av den fysiska dimensionen som cheferna kommer in på är bibliotekens bestånd. För att beståndet ska vara tillgängligt för funktionshindrade, personer med annat modersmål än svenska eller de nationella minoriteterna bör biblioteket tillhandahålla anpassad media, till exempel böcker med stor stil, DAISY och böcker på andra språk. I fallstudien om Sundsvalls stadsbibliotek finner författarna att detta bibliotek arbetar aktivt med att tillhandahålla anpassat material.¹⁰⁷

För att hantera den fysiska dimensionen avstånd, har folkbiblioteken olika hemleveransmöjligheter för sina användare. Jämfört med litteraturen skiljer det sig lite huruvida de ser på den här typen av service, som att den är till för allmänheten eller som att den enbart riktas mot användare med särskilda behov. Bibliotekschefen i Berg beskriver att de till en början riktade sina boksäckar framför allt till de användare som av olika orsaker hade svårt att ta sig till närmaste bibliotek, och som inte hade anhöriga som kunde hjälpa dem. De har senare övergått till att erbjuda tjänsten även till övriga som så önskar på vissa avlägsna orter. I litteraturen beskrivs, i en brittisk undersökning, att det är äldre, funktionshindrade och deras vårdare i egna hem eller på olika institutioner som får speciella lösningar med hemleverans eller transporthjälp till biblioteket.¹⁰⁸

Begränsningar i öppettider, framför allt på de små filialerna, och antal filialer är något som kan anses påverka den fysiska tillgängligheten till verksamheten. Därför dessa sägas höra till den fysiska dimensionen. På Vilhelmina och Vindelns huvudbibliotek finns något de kallar meröppet, där bibliotekets lokaler och bestånd görs tillgängliga för användarna även när biblioteket är stängt. Detta är möjligt för att de biblioteken har självbetjäningssystem som innebär att användarna registrerar lån och återlämningar själva. Flera av cheferna anger också att biblioteken är tillgängliga dygnet runt, ytterligare en aspekt av öppettider, tack vare hemsidan: ”... vi har ju, om man säger, öppet egentligen 24 timmar om dygnet. Du kan göra omlån, reservera, söka böcker, du kan läsa E-böcker oavsett om vi har öppet eller inte”.¹⁰⁹ Några av cheferna har också reflekterat över hemsidans tillgänglighet, om det finns möjligheter att välja stor stil eller talsyntes till exempel. Detta har betydelse för funktionshindrades tillgång till webbplatsen och kraven på utformning av webbsidor regleras i de internationella riktlinjerna i WCAG 2.0.¹¹⁰ MFD rapporterar om att de testat särskilt viktiga webbplatser utifrån hur tillgängliga de är. Testet visar att en stor del av svenska myndigheter har anpassat sina webbplatser i någon grad.¹¹¹ På alla utom ett av de bibliotek som undersöks i denna studie finns vissa möjligheter till anpassningar för att öka tillgängligheten på hemsidan.

Även för biblioteksanvändare som inte har funktionshinder har lokalens inredning och utformning betydelse för tillgängligheten och dessa är aspekter som hör till den fysiska

---

¹⁰⁷ Hast & Normark. *Allas bibliotek? En fallstudie om tillgänglighet utifrån exemplet Sundsvalls stadsbibliotek*, 2011 s.49.

¹⁰⁸ Ryder, Julie. *Can't get to the library? Then we'll come to you. A survey of library services to people in their own homes in the United Kingdom*, 2004, ss5-13, s.12.

¹⁰⁹ 1:e bibliotekarie, Åsele kommun.

¹¹⁰ E-delegationen. *Vägledning för webbutveckling*.

¹¹¹ Rapport. *Hur är läget 2014? Uppföljning av funktionshinderspolitiken*, 2014, s.76.

dimensionen. På biblioteken i Bergs kommun vill de kunna erbjuda studieplatser till studerande, på Strömsunds bibliotek håller de på med ommöblering av hyllor och skapande av inbjudande sittplatser. Det som bibliotekschefen anger som anledning till förändringen kan också sägas höra till den sociala dimensionen. Hon säger: ” ... när man väl har kommit hit så vill vi att man ska kunna stanna här en stund genom att det ska finnas fler sittmöjligheter, små öar med fåtöljer”.

Tidigare har den digitala tillgängligheten och beståndet beskrivits utifrån den fysiska dimensionen men aspekter av båda dessa kan också passa in i den sociala dimensionen. När det handlar om vilka tjänster biblioteken erbjuder på sina webbplatser och vilket bestånd som finns, rör det sig om hur alla användare kan delta i verksamheten på lika villkor. En svårnavigerad webbsida kan göra det omöjligt för människor att ta del av de tjänster som sidan förmedlar vilket är anledningen att det finns tydliga riktlinjer för offentliga verksamheter på detta område.¹¹² Användarna har hos flera av biblioteken har möjlighet att ge inköpstips och därmed delta i verksamheten. På Strömsunds bibliotek finns ett formulär vid informationsdisken och går en gång per vecka igenom alla inkomna förslag för planering av inköp. Bibliotekschefen säger: ” ... det är ju också på något sätt en fråga om tillgänglighet och användbarhet, att jag själv som kommunmedborgare kan påverka biblioteket”.

Biblioteken i denna studie ägnar sig också åt några fler aktiviteter eller åtgärder i sitt arbete att tillgängliggöra verksamheten, som kan sägas tillhöra den sociala dimensionen. Programverksamhet, som författarbesök, pysselkvällar, sagostunder, modevisningar, är ett exempel på sådan verksamhet. I Strömsund säger chefen att de försöker ha ”lite olika aktiviteter på biblioteken för att bjuda in och få människor att komma som vanligtvis inte skulle komma”. Ett annat exempel är att det på vissa av biblioteken finns självbetjäningssystem som ” ... kommer att medföra att den personal som jobbat bakom disken, och lånat in och lånat ut, friställs till viss del och jobba mer läsfrämjande och ta emot grupper ... ”.¹¹³

I den psykologiska dimensionen av tillgänglighet inkluderas till exempel det som biblioteken gör för att underlätta för användarna att förstå hur biblioteket fungerar, hur man hittar dit och hittar det man söker i hyllor eller katalog. Bibliotekens programverksamhet kan, rätt utformad, ge osäkra besökare anledning och mod att ta steget att besöka biblioteket. En grupp av osäkra användare kan vara teknikovana personer, ofta äldre som kan ta del av bibliotekens datakurser. Chefen i Åsele berättar att de i sin verksamhet arbetar med sådana kurser och Ånge och Bergs bibliotek har tidigare deltagit i den nationella kampanjen Digidel 2013 som arbetade för att öka den digitala delaktigheten.

Chefen vid Vilhelmina bibliotek berättar att hela personalgruppen har deltagit i utbildningsdagar kring tillgänglighet där de bland annat fick lära sig om bemötande. Hergren & Johansson har skrivit om bemötandets betydelse för användarna: ” Ett gott bemötande från bibliotekspersonalen kan alltså undanröja eller minska de barriärer som hindrar tillgänglighet”.¹¹⁴ Strömsunds bibliotekschef diskuterar också en hel del kring bemötande och att användarna ska känna sig välkomna och trivas på biblioteket.

---

¹¹² E-delegationen. *Vägledning för webbutveckling*.

¹¹³ Bibliotekschef, Strömsunds kommun.

¹¹⁴ Hergren, Eva & Johansson, Susanne Elvin. *Tillgänglighet på folkbibliotek för dyslektiker och synskadade*, 2006, s.56.

En del av den organisatoriska dimensionen av tillgänglighet innehåller bibliotekens samarbeten lokalt och regionalt. Många av bibliotekscheferna är på det klara med att samarbeten inom kommunerna och är nödvändigt för att kunna erbjuda en tillgänglig verksamhet. Chefen för Bergs bibliotek säger till exempel: ”jag har ju liksom samarbete som något slags honnörssord vad gäller allting som jag jobbar med”. Alla intervjuade bibliotekschefer nämner samarbeten med skolor, förskolor, lokala föreningar och studieförbund kring bland annat programaktiviteter och bokdepåer. Ånges bibliotekschef berättar att: ”Studieförbund, framför allt, brukar ju vara de som är medarrangörer vid olika författarbesök och så”. De bibliotekschefer som arbetar i kommunerna med ett utvecklat regionalt samarbete verbaliserar hur viktigt detta är för verksamheten och för dem som arbetar. De berättar om erfarenhetsutbyten och att de samarbetar bland annat kring webbsidor och utbildningar. I Åsele kommun deltar biblioteket i det så kallade V8-samarbetet där åtta kommuner i Västerbottens inland ingår. Åseles bibliotekschef konstaterar: ”vi skulle inte kunnat vara lika tillgängliga om vi inte samarbetat med hela V8”.

Hur de undersökta kommunernas bibliotek väljer att använda sina resurser kan inrymmas i den ekonomiska dimensionen. Till detta hör att folkbiblioteken i alla kommuner utom Ånge har väl utbyggda samarbeten kring webbsida, katalog, bestånd och utbildningar med närliggande kommuner. I Ånge använder biblioteken sig av fjärrlån, något som de är generösa med, för att kunna ge användarna tillgång till ett större bestånd. Vid biblioteken i kommunerna Vindeln, Vilhelmina och Åsele finns, genom regionala samarbeten, möjlighet att låna fritt ur andra kommuners bestånd. I Berg har låntagarna, via det regionala samarbetet, åtkomst till andra kommuners kataloger, men kan inte låna ur dem. Chefen i Vilhelmina tror att det i framtiden kommer att bli färre som arbetar på biblioteken och att ett ökat samarbete då blir nödvändigt för att resurserna ska räcka till.

Slutsatsen av den tredje och avslutande frågeställningen är att biblioteken i de utvalda kommunerna arbetar på många områden för att göra biblioteket tillgängligt för alla invånare. För fysisk tillgänglighet sker anpassning av lokaler och bestånd, olika typer av hemleveranser, utveckling av webbtjänster, satsningar på meröppet. För social tillgänglighet berättar cheferna om hur de arbetar med programverksamhet och att de investerar i självbetjäningssystem och utifrån den psykologiska dimensionen av tillgänglighet arbetar man med att ha ett gott bemötande. När det gäller den organisatoriska tillgängligheten förekommer samarbeten lokalt och regionalt och ekonomisk tillgänglighet uppnås genom att till exempel ge användarna tillgång till närliggande kommuners bestånd genom olika samarbeten. Det framgår av empirin att samarbete betraktas som en viktig aspekt för de ekonomiska möjligheterna för tillgänglighet.

7. Diskussion

Under arbetet med denna studie har vi gjort ett antal reflektioner. Något som vi tycker är anmärkningsvärt är att de flesta bibliotekschefer som intervjuades är så positivt inställda och nästan bara ser fördelar och möjligheter för att göra sin verksamhet tillgänglig under de förutsättningar som de utvalda glesbygdskommunerna har. En anledning kan vara att de, som representanter för biblioteksverksamheten i sin kommun vill framställa sina respektive verksamheter och sig själva i så god dager som möjligt. En annan

anledning kan vara att chefer inom kulturområdet kanske är kreativa och visionära till sin personlighet. Vi kan konstatera att de ger en tydligt positiv framtoning i intervjuerna trots att de faktiskt också talade om svårigheter och problem.

De bibliotekschefer som deltagit i studien säger alla att de tycker att ämnet tillgänglighet är intressant och angeläget samt att de blivit mer medvetna på behovet att hantera det. Därför kan vi se att vår studie har relevans inom biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningen. En av respondenterna anser att vår studie blivit ett uppvaknande: ” ... det kan vara ni som kommer med väckarklockorna”.¹¹⁵

Den teoretiska ansatsen hämtades från en av Kulturrådets rapporter och grundar sig i fem dimensioner som tagits fram för tillgänglighet för funktionshindrade. Dimensionerna anpassades efter en bibliotekskontext och på så sätt kunde vi använda dem för att besvara på studiens frågeställningar. Vi upplever att teorin fungerade bra för att svara på frågeställningarna, även om vi i slutet av vårt arbete fann en biblioteks- och informationsforskare vid namn Michael K Buckland som beskriver tillgänglighet utifrån sex barriärer som hindrar användaren.¹¹⁶ Det är möjligt att vårt resultat blivit annorlunda om vi analyserat vår empiri med hans teori istället.

Vi tycker vi valt rätt metod för att med den, tillsammans med teorin, svara på studiens frågor. De semistrukturerade intervjuerna gav oss rätt sorts material, det vill säga det vi frågade efter: bibliotekschefernas åsikter, tankar och funderingar. Det faktum att vi valde att intervjua chefer gav också den fördelen att vi kunde räkna med att respondenten hade en samlad kunskap om kommunens hela biblioteksverksamhet. En nackdel kan vara att cheferna är tjänstemän i sina kommuner, vilket förmodligen påverkar deras svar på intervjufrågorna och därmed det empiriska materialet. Det i sin tur påverkar hur teorin har möjlighet att appliceras på underlaget och i slutändan har det betydelse för svaren på studiens frågeställningar. Cheferna har ambitioner att påvisa det positiva med sina verksamheter, även om de i sina svar också uttryckte svårigheter. Naturligtvis beror deras svar på de frågor som ställdes. Kanske kommer chefernas svar, som övervägande tar upp funktionshinder, från hur vi formulerat frågorna, kanske kommer svaren från att det är lätt att tänka kring funktionshinder när begreppet tillgänglighet diskuteras. Också i den litteratur vi fann inför studiens genomgång av tidigare forskning, är funktionshinder en vanlig vinkling på tillgänglighet. Om vi hade intervjuat användare skulle vi fått en annan syn på folkbibliotekens tillgänglighet i glesbygd och därmed ett annat slutresultat, men om övervikten av svar kring funktionshinder hade varit mindre är svårt att bedöma.

Vi har också reflekterat över skillnaden mellan att intervjua per telefon eller att intervjua öga mot öga. Hur stor skillnaden blir kan bero på hur erfaren intervjuaren är. I vår studie gjordes båda telefonintervjuerna av den ena författaren som också har en bakgrund som journalist och som därför har en stor vana att intervjua, också av att intervjua personer per telefon. Trots att kunnighet och rutin kan göra att det inte märks sådan stor skillnad i intervju svaren, förloras möjligheten att observera kroppsspråk och minspel när en intervju görs över telefon. Å andra sidan kan den intervjuade personen känna sig mer anonym och därmed mer benägen att prata fritt i en intervju per telefon.

---

¹¹⁵ Biblioteks- och kulturchef, Vindelns kommun.

¹¹⁶ Buckland, Michael K. i Hast, Maud & Normark, Maria. *Allas bibliotek? En fallstudie om tillgänglighet utifrån exemplet Sundsvalls stadsbibliotek*, 2001:s.17.

Detta är något som är bra att tänka om det blir aktuellt med intervjuer i en planerad studie.

Den teori vi använder oss av i arbetet innehåller fysisk, social, psykologisk, organisatorisk och ekonomisk dimension av tillgänglighet. Något vi lagt märke till är att den fysiska dimensionen är kraftigt överrepresenterad i alla tre frågeställningar. Det kan bero på det vi skrivit tidigare om, att tillgänglighet i regel diskuteras utifrån funktionshinder och behov och att det associeras med någon form av fysisk funktionsnedsättning. Teorin valdes utifrån en önskan att undersöka hur begreppet tillgänglighet tolkas i biblioteksverksamhet i glesbygd och just eftersom begreppet var det som var det centrala i undersökningen tycker vi att teorin har fungerat väl i denna studie.

Ibland kan vi fundera över om respondenterna i intervjuerna emellanåt talar om användbarhet eller delaktighet när de beskriver hur de tolkar begreppet tillgänglighet och hur de arbetar med att göra sin verksamhet tillgänglig. Litteraturen visar att begreppen har liknande definitioner och används omväxlande med varandra. Begreppet tillgänglighet är det mest utbredda, men förekommer nästan uteslutande i samband med funktionshinder och i detta sammanhang blir begreppet delaktighet alltmer vanligt. Redan när vi valde ämne inför vår kandidatuppsats uppmärksammande vi att begreppet är mångfacetterat och att det var svårt att hitta någon tydlig definition. Under arbetets gång visade det sig att våra respondenter uttryckte samma osäkerhet. De önskar en mer konkret formulering i bibliotekslagen och de anser att begreppet är väldigt brett. Utifrån vad litteraturen och våra respondenter säger, känner vi att våra initiala funderingar kring begreppet har bekräftats. Med tanke på allt detta kanske det inte är konstigt att intervjupersonerna känner att det är svårt att uppfylla lagens krav. Är det kanske nödvändigt att i bibliotekslagen förtydliga vad som avses med begreppet tillgänglighet?

I genomgången av litteraturen och resultatet ser vi tydligt att de funktionshindrades behov genomsyrar diskussionen kring tillgänglighet. Vi ville i denna uppsats också visa på att begreppet tillgänglighet innefattar så mycket mer. Intressant nog visar litteraturen att det börjat vidgats och att det nu mer och mer har börjat användas tillsammans med begreppet delaktighet. Dessutom har konceptet universell design eller design för alla blivit vanligare.¹¹⁷ Universell design innebär att om samhällsplaneringen från början utgår från tillgänglighet och delaktighet för dem med störst behov kommer samhället att vara anpassat efter alla dess invånare. Hela samhället ska alltså planeras utifrån alla människors rättighet att vara delaktiga på lika villkor. Även om respondenterna hade sitt största fokus på funktionshindrade och hur de skulle planera miljön kring deras behov, tog de glädjande nog, också upp andra dimensioner av begreppet tillgänglighet och de generella behoven för alla människor, med eller utan funktionshinder.

En observation vi gör efter att ha genomfört denna studie, är att det är dyrare att bedriva biblioteksverksamhet i en liten kommun med tanke på att bibliotekslagens krav förutsätter en viss lägsta nivå. Detta förutsätter samarbete och samordning av resurser inom kommunerna, med till exempel förskolan, skola och äldreomsorg, och inom större

---

¹¹⁷ Iwarsson Susanne, & Ståhl Agnetha. *Accessibility, usability and universal design – positioning and definition of concepts describing person-environment relationships*, 2003, ss. 57-66.

regioner med exempelvis gemensam webbplats och katalog, fortbildning av personal och erfarenhetsutbyte. Man måste också ta tillvara samarbeten med lokala krafter till exempel studieförbund, föreningar och näringsliv. Samarbeten ger ett mervärde för både biblioteket och dem som man samarbetar med.

Det har blivit uppenbart för oss att bokbuss är ett dyrt sätt att nå människor i glesbefolkade områden. I våra utvalda kommuner har de på ett innovativt sätt löst problemet med stora avstånd. Vi fick tre goda exempel på deras utåtriktade verksamhet för att tillgängliggöra beståndet för dem som bor långt bort från sitt bibliotek. I Bergs kommun kan man prenumerera på en boksäck, biblioteket i Strömsund har en bokbil som kör hem böcker till låntagarna och i Vindelns kommun har biblioteket en likande lösning förutom att där är det Postens lantbrevbäring som levererar och hämtar böcker. Det här tycker vi är bra exempel på hur biblioteket kan bidra till att samhällsservicen i glesbygd inte utarmas.

Det finns flera sätt att fortsätta eller förändra den forskning som vi gör i studien. Det går exempelvis att förändra, som vi skriver ovan, genom att analysera vår empiri med Bucklands sex aspekter istället för de fem dimensioner vi valt att använda. Att intervjua användare i stället för bibliotekschefer är något som kan ge studien en annan ingångsvinkel och därmed ett annat mål, men ändå med utgångspunkt i glesbygd och biblioteksverksamhet.

Några exempel på sätt att fortsätta vår forskning kan vara att kartlägga hur Sveriges alla kommuner löser service till dem som har svårigheter att ta sig till folkbiblioteket, att jämföra olika lösningar och att jämföra mellan stad och landsbygd. Man kan också granska kommunernas biblioteksplaner utifrån hur begreppet tillgänglighet används.

Källförteckning

Intervjuer

Borås Bibliotekshögskolan. Intervjuer. Utskrifter av ljudupptagningar 2014-10-24 till 2014-11-10. Ljudupptagningarna finns i författarnas ägo:

- 1:e bibliotekarie i Ånge kommun, intervju 2014-10-31.
- 1:e bibliotekarien i Åsele kommun, intervju 2014-10-29.
- Bibliotekschefen i Strömsunds kommun, intervju 2014-11-14
- Bibliotekschefen i Vilhelmina kommun, intervju 2014-11-10.
- Biblioteks- och kulturchefen i Vindelns kommun, intervju 2014-11-05.
- Kulturchefen i Bergs kommun, intervju 2014-10-24.

Opublicerade källor

Biblioteksplan för Ånge kommun.

Publicerade källor

Aabo, Svanhild & Audunson, Ragnar, Use of library and library as place. *Library & Information Science Research*, 34(2), (2012): 138-149.

Andersson, Madeleine & Jansson, Susanne. *Tillgänglighet för funktionshindrade på ett urval av svenska folkbiblioteks webbplatser – sett utifrån biblioteksplaner och webbplatsundersökningar*. Magisteruppsats, Institutionen biblioteks- och informationsvetenskap, Högskolan i Borås, 2008.

Bergs kommun. *Bygga bo och miljö*.

<http://www.berg.se/byggaboochmiljo.4.2136eb0912f2ebfdf8e80008497.html> (Hämtad 2015-01-06)

Bibliotekmitt. <http://www.bibliotekmitt.se/bibliotekeniberg> och

<http://www.bibliotekmitt.se/100730/sv/libraries/centralbiblioteket-stromsund>, 2014-12-16. (Hämtad 2014-12-25)

Bibliotekmitt. *Tillgänglighetsguide för Svenstaviks bibliotek*.

<http://www.bibliotekmitt.se/110873/sv/content-pages/tillganglighets-guide-for-svenstaviks-bibliotek> (Hämtad 2015-01-06)

Bergs kommun. *Biblioteksplan för Bergs kommun 2014-2018*.

<http://www.berg.se/download/18.7e2f6b811438ad8af34486a/1396274683951/Biblioteksplan+Bergs+kommun.pdf> (Hämtad 2015-01-06)

Bryman, Alan, *Samhällsvetenskapliga metoder*, 2., [rev.] uppl., Liber, Malmö, 2011.

Burke, Susan K. Perceptions of public library accessibility for people with disabilities. *The Reference Librarian*, 50:1, (2009): ss.43-54.

Comber, Alexis J, Brunson, Chris & Phillips, Martin. The varying impact of geographic distance as a predictor of dissatisfaction over facility access. *Applied Spatial Analysis and Policy*, 5, (2012): 333-352.

Conway, Vivienne Website accessibility in Western Australian public libraries. *Australian Library Journal*, vol.60 n.2, (2011): 103-112.

Digidel 2013. *Om Digidel*. <http://www.digidel.se/om-oss/> (hämtad 2015-01-06)

E-delegationen. *Vägledning för webbutveckling*. 2013. <http://webbriktlinjer.se/r/1-utga-fran-wcag-2-0-niva-aa/> (Hämtad 2014-12-15)

Findahl, Olle. Stiftelsen för internetinfrastruktur. .se. *Svenskarna och internet*. <https://www.iis.se/docs/SOI2013.pdf> (Hämtad 2015-01-06)

Handikappförbundens samarbetsorgan.2010. *Handikapprörelsens syn på tillgänglighet - Projekt Tillgänglighetsgranskning*
<http://www.hso.se/Global/Arbete%20och%20f%C3%B6rs%C3%B6rjning/Nationella%20handlingplanen/Rapporter/Handikapp%C3%B6relsens%20syn%20p%C3%A5%20tillg%C3%A4nglighet.pdf> (Hämtad 2015-01-06)

Handisam – Myndigheten för handikappolitisk samordning. *Riv hindren – Riktlinjer för tillgänglighet. Enligt förordning 2001:526 om statliga myndigheters ansvar för genomförande av handikappolitiken*. 3.uppl. Stockholm Södra Glory Reklambyrå, Stockholm, 2013.

Haugen, Katarina Holm Einar, Strömgren Magnus, Vilhelmson Bertil, Westin Kerstin Proximity, accessibility and choice: a matter of taste or condition? *Papers in Regional Science*, Volume 91 Number 1, (March 2012): 81-82.

Harris, Michael H., History of libraries in the Western world, 4. ed., *Scarecrow, Lanham, Md.*, 1999[1995].

Hast, Maud & Normark, Maria. *Allas bibliotek? En fallstudie om tillgänglighet utifrån exemplet Sundsvalls stadsbibliotek*. Magisteruppsats, Institutionen biblioteks- och informationsvetenskap, Högskolan i Borås, 2011.

Herngren, Eva & Johansson, Susanne Elvin. *Tillgänglighet på folkbibliotek för dyslektiker och synskadade*. Magisteruppsats, Institutionen biblioteks- och informationsvetenskap, Högskolan i Borås, 2006.

Höglund, Lars & Wahlström, Eva, *Användningen och attityderna: en rapport om folkbibliotek baserad på SOM-undersökningen*, Svensk biblioteks-förening, Stockholm, 2009.

Iwarsson Susanne, & Ståhl Agnetha. Accessibility, usability and universal design – positioning and definition of concepts describing person-environment relationships. *Disability and Rehabilitation*, 25, (2003): 57-66.

Johansson, Rose-Marie & Ängsved Sofia. *Det kan alltid bli bättre: En kvalitativ studie av fem folkbiblioteks tillgänglighet för fysiskt och intellektuellt funktionshindrade barn och ungdomar*. Magisteruppsats, Institutionen biblioteks- och informationsvetenskap, Högskolan i Borås, 2008.

Jordbruksverket. *Så här definierar vi landsbygd*. 2013.
<http://www.jordbruksverket.se/etjanster/etjanster/landsbygdsutveckling/alltomlandet/sa-hardefinierarvilandsbygd.4.362991bd13f31cadcc256b.html> (Hämtad 2014-12-15)

Kulturrådet 2006. *Tillgänglighet i hela landet. Kulturrådets omvärldsanalys 2006*.
<http://www.kulturradet.se/upload/kr/publikationer/2006/tillganglighet.pdf>, 2006
(Hämtad 2014-12-25)

Kungliga biblioteket. *Folkbibliotek, nyckeltal 20140626*.
<http://www.kb.se/bibliotek/Statistik-kvalitet/biblioteksstatistik/Bibliotek-2013/> (Hämtad 2014-11-05)

Kungliga biblioteket. *Folkbibliotek 2103 - Alla resultat*. 2013.
<http://www.kb.se/bibliotek/Statistik-kvalitet/biblioteksstatistik/Bibliotek-2013/> (Hämtad 2014-11-05)

Mina bibliotek. <http://www.minabibliotek.se>, 2014-12-22. (Hämtad 2014-12-25)

Mina bibliotek. *Kultur- och biblioteksplan för Vindelns kommun 2012 – 2015*.
<http://www.minabibliotek.se/Gemensamt/Dokument/Dokument/f456dab6-917d-410f-b614-a997fdea047e.pdf> (Hämtad 2015-01-05)

Minabibliotek. *Tillgänglighet*. 2011-06-20
<http://www.minabibliotek.se/104573/tillganglighet> (Hämtad 2015-01-06)

Muddiman, Dave, Durrani, Shiraz, Dutch, Martin, Linnley, Rebecca, Pateman, John, Vincent, John. Open to all? The public library and the social exclusion. Volume one: Overview and conclusions. *Library and Information Commission Research Report 84*, (2000).

Myndigheten för delaktighet. *Hur är läget 2014? Uppföljning av funktionshinderspolitiken*.
<http://www.mfd.se/globalassets/dokument/publikationer/2014/2014-6-hur-ar-laget-2014.pdf> (Hämtad 2014-12-15)

Park, Sung Jae Measuring public library accessibility: A case study using GIS. *Library & Information Science Research*, 34, (2012): 13-21.

Proposition 1999/2000:79. *Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken*. Stockholm : Socialdepartementet.

Ryder, Julie. Can't get to the library? Then we'll come to you. A survey of library services to people in their own homes in the United Kingdom. *Health information and libraries journal*, 21 suppl.2, (2004): 5-13.

Sien, Sei-Shing Joanna & Kim, Kyung-Sun. Use and non-use of public libraries in the information age: a logistic regression analysis of household characteristics and library services variables. *Library & Information Science Research* 30 (2008): 207–215.

SFS 2001:526. *Förordning om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken*. Stockholm : Socialdepartementet.

SFS 2013:801. *Bibliotekslagen*. Stockholm : Kulturdepartementet.

SFS 2014:134. *Förordning med instruktion för Myndigheter för delaktighet* Stockholm: Socialdepartementet.

Skrivelse 2008/09:167 *En strategi för att stärka utvecklingskraften i Sveriges landsbygder*. Stockholm: Näringsdepartementet.

Skrivelse 2009/10:166 *Uppföljning av den nationella handlingsplanen för handikappolitik*, Stockholm: Socialdepartementet.

Statistiska centralbyrån. *Folkmängd per tätort och småort 2010, per kommun*, 2013. http://www.scb.se/MI0810/#c_li_335300 (Hämtad 2015-01-03)

Statistiska centralbyrån. *Kommunarealer januari 2014*, 2014. http://www.scb.se/sv/_Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Miljo/Markanvandning/Land-och-vattenarealer/12838/12845/ (Hämtad 2014-12-15)

Statistiska centralbyrån. *Befolkningstäthet (invånare per kvadratkilometer), folkmängd och landareal efter region och kön. År 1991 - 2013*, http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_BE_BE0101_BE0101C/BefArealTathetKon/table/tableViewLayout1/?rxid=a7064afd-cf69-4ce0-b47c-92b23270b69b (Hämtad 2015-01-04)

Strömsunds kommun. *Biblioteksplan 2014-2017*. 2014. <http://www.stromsund.se/download/18.193b27a4145f8506734f05ac/1402393801545/6'8+Biblioteksplan+2014.pdf> (Hämtad 2015-01-04)

Svenska kommuner och landsting. *Kommungruppsindelning*. <http://skl.se/4.5e95253d14642b207ee86bff.html> (Hämtad 2015-01-06).

SÖ 2008: 26. *Sveriges internationella överenskommelser Nr 26 Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och fakultativt protokoll till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning New York den 13 december 2006*. <http://www.regeringen.se/content/1/c6/12/36/15/6f7c30c1.pdf> Stockholm, 2009 (Hämtad 2014-12-15)

Usability Partners. *ISO-standarder. ISO 9241-11*. <http://www.usabilitypartners.se/om-anvandbarhet/iso-standarder.php> (Hämtad 2015-01-06)

V8biblioteken. <http://www.v8biblioteken.se/asele> och <http://www.v8biblioteken.se/vilhelmina> (Hämtade 14-12-25)

V8biblioteken. *Biblioteksplan för Vilhelmina kommun 2012-2015*, 2011.
<http://v8biblioteken.se/Gemensamt/Dokument/Dokument/edf09dfd-4a27-4a86-9f44-bdc6d231e26d.pdf> (Hämtad 2015-01-03)

V8biblioteken. *Biblioteksplan Åsele Kommun 2013 – 2017. Åsele bibliotek en av "cylindrarna" i V8.*
<http://v8biblioteken.se/Gemensamt/Dokument/%C3%85sele%20biblioteksplan.pdf>
(Hämtad 2015-01-05)

Wildemuth, Barbara M., *Applications of social research methods to questions in information and library science*, Libraries Unlimited, Westport, Conn., 2009.

Ånge kommun. 2014. <http://www.ange.se/ange/14.html> (Hämtad 2014-12-25)

Bilaga 1 - Intervjumall

Begreppet tillgänglighet

- I bibliotekslagen står det att biblioteken ska vara tillgängliga för alla. Hur ser du på det?
- Hur tolkar du begreppet tillgänglighet?
- Vilka speciella förutsättningar tycker du att ni har för att uppnå tillgänglighet som glesbygdskommun?
- Hur arbetar kommunens bibliotek med tillgänglighet organisatoriskt, det vill säga på chefsnivå och/eller den övergripande planeringen?
- Hur ser samarbetet kring tillgänglighetsfrågan ut lokalt/regionalt på en övergripande nivå?

Praktiska implementeringen av begreppet i verksamheten

- Hur gör kommunens bibliotek för att vara tillgänglig för alla invånare, speciellt de som har svårt att ta del av bibliotekens olika typer av service? (Bokbuss, bokboxar, lånepunkter, ta hjälp av lantbrevbärare, programverksamhet, hemsidan, andra digitala lösningar, bestånd o.s.v.)
- Vilka svårigheter vad gäller tillgänglighet kan en biblioteksverksamhet möta i en glesbygdskommun som den här?
- Vilka möjligheter till utveckling vad gäller tillgänglighet ser du för er biblioteksverksamhet?

Avslutande kommentarer från respondenten

Bilaga 2 - Brev till intervjupersoner

Vi vill med detta brev först tacka för att ni uttalat er villiga att ställa upp på en intervju och lite kort introducera vårt ämne. Vi kommer att i vår kandidatuppsats studera tillgänglighet till folkbibliotek. Eftersom vi båda uppsatsförfattare bor i glesbygdskommuner i Norrlands inland har vi under utbildningen uppmärksammat att frågan om tillgänglighet har speciella förutsättningar i dessa kommuner och har därför tagit kontakt med er. Vår uppsats syfte är dels att studera själva begreppet tillgänglighet och att undersöka vilka lokala lösningar som finns för att uppfylla bibliotekslagens krav på ”tillgänglighet för alla” i glesbygdskommuners folkbibliotek.

Det är önskvärt att sätta in de uppgifter vi får genom intervjun i sin rätta kontext varför vi gärna ser att ni kan ta med eventuell biblioteksplan eller liknande till intervjutillfället. Vi kommer dessutom att ställa en del bakgrundsfrågor om biblioteksverksamheten i er kommun vid intervjuns början.

Då vi i uppsatsen öppet kommer att redovisa namnen på de kommuner vi studerat behöver vi ert samtycke till att era uppgifter inte behandlas anonymt. Eftersom de uppgifter vi vill ha svar på i våra frågeställningar inte är av någon känslig art hoppas vi att detta inte ska vara ett problem men vill att ni ska vara medvetna om det.

Vi beräknar att intervjun kommer att ta maximalt en timme i anspråk och för att underlätta analysen kommer vi att använda ljudinspelning.

När intervjuerna är genomförda och vårt analysarbete tar vid kommer vi att ta kontakt med er igen för att kontrollera om det finns oklarheter och ni har då möjlighet att komplettera eller ha synpunkter på hur vi tolkat era intervjusvar.

Med vänliga hälsningar

Emma Gustafsson
Carina Nilsson